

IV. d.)

Magyar nyelvészet.

743 sz.

Djot.

TANULMÁNYOK

A MOLDVAI

CSANGÓK NYELVJÁRÁSÁRÓL.

IRTA

1526

RUBINYI MÓZES.

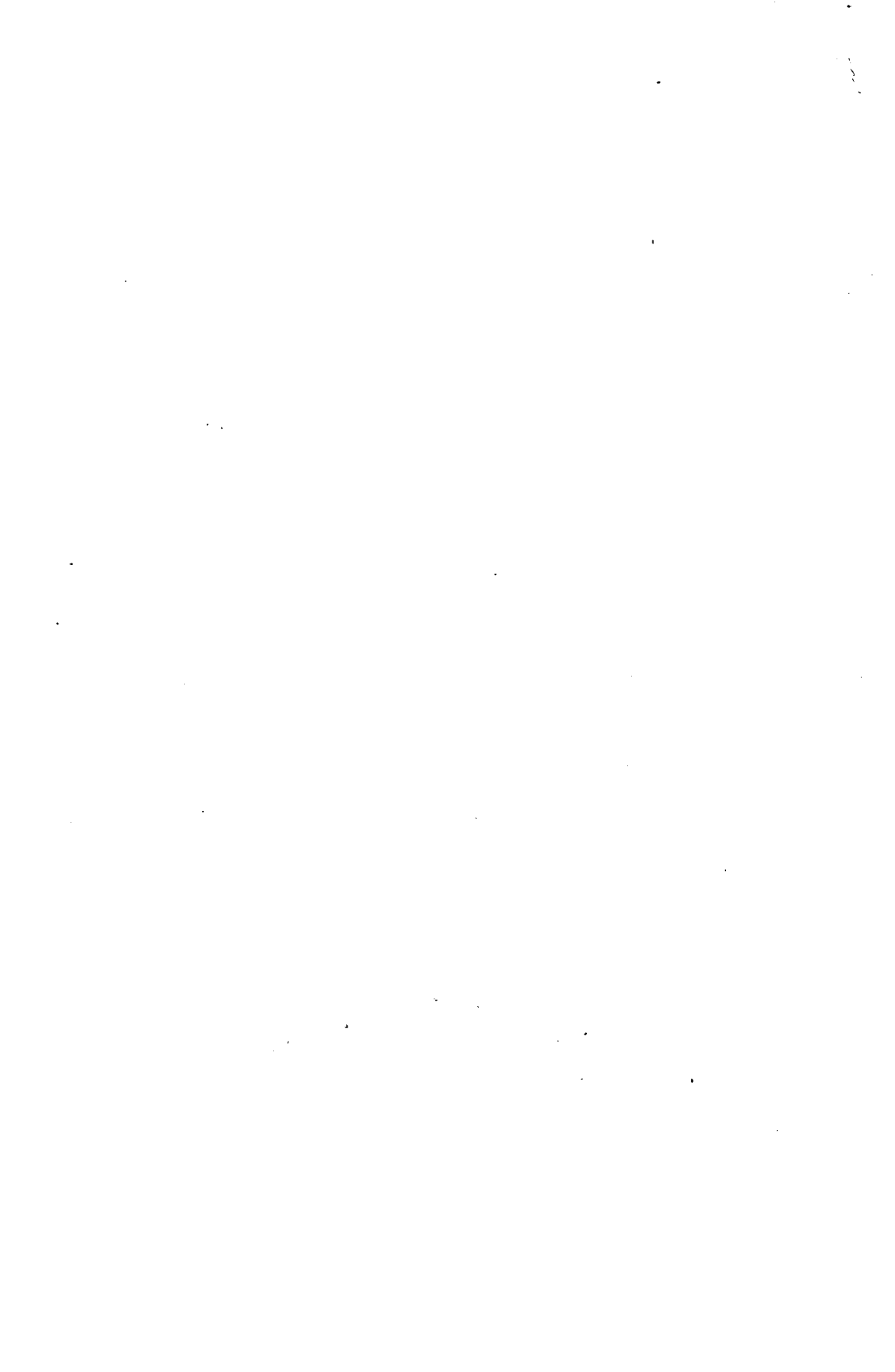
KÜLÖNNYOMAT A MAGYAR NYELVÖRBŐL.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KÖNYVNYOMDÁJA.

1902.

ADALÉKOK
A
MOLDVAI CSÁNGÓK
NYELVJÁRÁSÁHOZ.

IRTA

RUBINYI MÓZES.

KÜLÖNNYOMAT A MAGYAR NYELVŐRKBŐL.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R.-T. KÖNYVNYOMDÁJA.

1901.

I. Bevezetés.*

A moldvai csángók a Szereth mindkét partján laknak körülbelül a 44. és 45. hosszúsági, még a 46. és 47. szélességi körök között, és pedig olyanformán, hogy egy részük Bacau nevű román kerületi székvárostól délre, a többiek pedig Romántól északra foglalnak helyet. — Katolikus vallásuak s ez elszigeteltségüket, s nyelvük megőrzését nagyban elősegítette. S elősegítette már régóta. Mert ha a történettudomány még nem is derített fényt eredetükre, illetőleg kivándorlásuk korára, mégis hagyományaik / és nyelvük alapján kétségtelenné vált előttünk, hogy a moldvai csángók több mint 700 esztendeje román földön laknak. Találtam / ugyanis egy mondát, amely Estyefán vajdáig viszi fel a moldvai csángók eredetét. Ez az Estyefán az a Stefan cel Mare, akinek magyar lány volt a felesége, Margit, és aki 1457—1504. uralkodott (vö. Vasárnapi Ujság 1900: 42; ott rövid ismertetést adtam csángó útamról; Erdély IX. év: 101. l. (11—12. sz.), ahol uti jegyzeteimet tettem közzé; de különösen Ethnographia 1901). Fog.

Manapság körülbelül húsz ezren lehetnek, akik jól rosszul még beszélnek magyarul. Talán még így is sokat mondtam, mert Fog. — 16. sz. magyar Romániában körülbelül 100,000 lakik (1885-ben 50,000-en voltak). Ezek nagyobbrészt székelyek. S minthogy a székely vándorlás állandó, még a 20—30 évvel ezelőtt tiszta csángó falvak lakosai közt is gyakori a székely, a »székelyke«, ahogy a csángók a magyarországiakat gúnyolják. A székely se sokra becsüli a csángót. }

* Utamat a moldvai csángóknál az Akadémia Nyelvt. bizottsága és a M. Nyelvőr szerkesztőségének támogatásával tettem meg. Első sorban ezeket illeti köszönetem. De azután el nem mulaszthatom, hogy hálámat ne nyilvánítsam az egész moldvai misszió tagjai iránt, akik, élükön a klézsei magyar pappal, — Petrás méltó utódjával: Kárpáti Gráciánnal — igen szívesen fogadtak; utam előtt is, után is nagy segítségemre volt ismert szlávistánk, Melich János.

Két csoportra szokás őket osztani: északi és déli csángókra. A felosztás helyes, de csak akkor felel meg nyelvészeti céloknak, ha az északi csángókhoz számítjuk, a Romántól északra fekvő Szabófalvának, a legnépesebb csángó falunak déli telepítéseit: Válenit, és az Ad Juddal szemközt fekvő Ploskucént. Természetesen idetartozik Szabófalva is, és a többi csángó falvak, amelyek körülötte vannak elszórva. — A déli csángók Bacau-tól délre laknak, közel egymáshoz. Bogdánfalva a legnevezetesebb falu ezek között a nyelvészre nézve.

A felosztás földrajzi alapon indult, és csak kisebb részeiben vezették nyelvészeti okok, aminthogy kevés is nyelvjárásunkban az általánosan jellemző nyelvi sajáttság. A palatális s, z, hangok, a magánhangzók zártabb volta, a rengeteg oláh jövevényszó említhető fel ilyenek. De ezek sem igazán általánosak, mert délen több olyan csángó falu van, amelyben ezek a hangok hiányzanak. Például: Forrófalván, Klézsén általában kevesebb a csángó, mint a székelyes nyelvi sajáttság.

Ennek kétségtelenül történeti oka is lehet, az, hogy talán ezek székely és ifjabb telepek, de nem lehetetlen, hogy mulandóbb viszonyok születték, pl. Klézsén Petrás páter (Rokonföldi) szoktatta le híveit arról az »útálatos sziszegésről«. Sokkal több a csángó sajáttság az északi csángóknál. Palatális hangjaik, oláh szavaik miatt a laikus magyar csak hosszas megfigyelés után venné észre, akkor is leginkább a hangstúlyról, hogy magyar emberekkel van dolga. A magánhangzóikat is úgy zárják folytonosan, hogy eleinte úgy érzi az ember közöttük, mintha beszélő nyelvmelékek közt volna.

Adataimat egy szálig magam gyűjtöttem. Se Rokonföldi,* se Szarvas,** se Munkácsi*** adatait nem használtam fel, legfeljebb csak újra-hallás után. Ebben az vezetett, hogy az oláhok = közzé ékelt csángók nyelve naprólnapra változik, úgy, hogy sokszor a húsz év előtti adatok teljesen hibásaknak tűnnek fel. De minthogy a Munkácsi dolgozata mégis csak teljes nyelvjárás-tanulmány, természetesen sok benne az olyan adat, aminek helyességéről magam is meggyőződtem. Ezért adalékokkal csak olyan nyelvjárási tényekhez szolgállok, amelyek vagy hibásan, vagy hiányosan vannak leírva, vagy pedig egyáltalában nincsenek megemlítve a Munkácsi különben nagyon tanulságos dolgozatában.

* 3: 144 és a 4, 5, 6, 7 stb. kötetben.

** 3: 1, 49: A moldvai csángó nyelvről.

*** A moldvai csángók nyelvjárása 9: 444 stb.

II. Hangok.

a) A magánhangzók képzése.

Nyelvjárásunk a zárt hosszú és rövid hangok képzésében nem mutat tájsajátságokat. Legfeljebb csak annyit jegyezhetünk meg, hogy e hangok gyakrabban fordulnak elő a moldvai csángók-nál, mint a köznyelvben, s ennek az okát a középső nyelvállású rövid hangok képzése adja meg. Ezek tisztán képezve ritkák, mert e nyelvjárásnak épen az az egyik legfontosabb sajátága, hogy a középső nyelvállású hangzókat fél, vagy teljes fokkal zárttabban használja. Példák: bücsül, gyükere, füld, küpiü, künyü (könyv), burju, ulyan, lepedü, szütü (sütő), ünü (ünő). Ugyanez a zárulás megvan a háromszéki nyelvjárásban, (vö. Lőrinc K. Hszéki nyelvj. M. Nyelvészet 5:206). A félig zárt *o* és *ö* hangok hallhatók, de nem állandóak. A tiszta *o* sokszor mint a köznyelvi *a* hang helyettesítője használatos: *pop*, *boba*, *szombat*, *gomaj*, lob stb.

A zárt e rendes ejtésű.

A két eredetű e nyelvjárásunkban négy alakban található:

1. Nyílt e első szótagban: cbred, terhely, ketszer, esz, elvesz, mehék, mező stb. — a többiben: level, tehey, öszvény (ösvény), egyeb stb.

2. i és í: vigyitíkessz (vegyitékes); játyík (jácsik), töltisz, fejír, ünmet (>kijetelnél egy a császár a nímével?<); igeragozásban: dicsírtesszik, legyik, tettik, felvettik, a névragozásban mindig röviden: ölibe, fészkébe, közepit, emberit.

3. Kettős hangzók. — A csángó kettős hangzók mindig a zártabb hanggal kezdődnek: ⁱe, s ha szó elején van, akkor ^ee, egyéb kettős hangzó nincsen nyelvjárásunkban. Pl. hⁱet, Woche, misz^eez, kⁱet, kiny^eer. De: ^een (nem ⁱen), ^eenekel stb. icel^es Al. B.

4. Tiszta e van a téj-ben, és a hét számnév alakjaiban (hétedik).

Az á ajakműködés nélkül képzett alsó nyelvállású hang, a köznyelvi á-nak megfelelő rövid alakja. A köznyelvi á- helyett használatos ama szavakban, amelyekben utána á-s tag következik. Tehát hasonulás szülötte. Pl. kalán, kápál, hálász, szakáll, mámám, túnács, stb. Gyakran átsap ez a hang a zárt é-be: hëragudni, hëzudni, bëját, hëmérább, tënács, tëtár, épám. Az á hang megvan a keresztúri, marosi, sóvidék-havasaljai és csiki székely nyelvjárásokban (Nyr. 20:252, Steuer: Székely hangrendszer) meg a palóc beszédben és a szlavoniai nyelvjárásban: Balassa, Nyr. 22:162.

á, a köznyelvi rövid a megfelelő hosszú alakja. Pl. szánc, hász, lánc, ára (pótlónyújtás). Gyakori és az á helyett általános ama

J. Szék.

? Has. l. a.!

J. Szék. - F. Szék. - J. Szék.

J. Szék.

J. Szék. - J. Szék.

v. J. Szék. - J. Szék. - J. Szék. - J. Szék.

J. Szék.

- J. Szék. - J. Szék. - J. Szék. - J. Szék.

- Mold. J. Szék. - J. Szék.

- J. Szék. - J. Szék.

- J. Szék. - J. Szék.

déli csángó falvakban, ahol a palatalis sziszegők is élnek (Bogdánfalva, Nagypatak).

g. Az alsó nyelvválással képzett vegyeshangú e. Az egytagú e-hangú szavakban, igeekötőkben ejtik, ha magukban állanak: *nem*, *le*, *fel*. Azonban ez sem nem általános, sem nem következetes használat. (Néha *dérék*, *dészka*, *széreda*, *ténnap*.)

Az orrhangú magánhangzók is megvannak a moldvai csángóknál, bár csak mulandóan s csak szővégen; használatuk a következő szó kezdő mássalhangzójától függ: Tehát, *ara*ⁿhal, de magában *arany*, *aran*. Így: *miá*ⁿ, de: *miánt*. Példák még: *pogá*ⁿ, *bára*ⁿ, *legé*ⁿ, *immá*ⁿ, *pogán*, *báran*, *legén*, *immán* (*immár*.)

Végül magánhangzó-értékű mássalhangzók vannak a következő jövevényszavakban *krpa* = alsó kendő, az asszonyok fején; *bnádár* = méh (méhfereg).

A csángó magánhangzók táblázata:

	u, ú	i, í	ü, ü	
	o, (o), ó	ë, ie, ëe	ö, (ö), ö	
á, á	a, á	e, ê (ére)		vegyes é

b) A hangok váltakozása.

a) Zártabb hang áll a nyíltabb helyén:

A hangok képzésében említett példákon kívül nevezetesebbek:

1. o:u; *Szolomontúl*, *hedrül*, *ettül*, *mibül*, tehát a ragok ilyen alakban általánosak. Azután: *zëjtu* (ajtó), *ulyan*, *buglya*, *uróság* (orvosság), *irutt*, *ü kéme* (ö kelme).

2. ö:ü: *bücsül*, *elüsméri*, *zü* = öv (néhol *zö*).*

3. a:o: *hovás*, *szovó* (savó), *szovaink* (szavaink), *Szolomon*, *kopás*, *kotona*, *mo*, *rób*, *nogy*, *gonaj*, *boba*, *pop*, *bob*, *hotár*, *folu*, *liob*, *golomb*; *szombat*; ragok előtt: *aszko*t (azok^{at}), *papucso*ko^t, *cson*to^tko^t, *lo*vo^t, *szoko*ko^t (sok^{at}), *finomon*, *fogó*dsz, *zsib*do^t, *váll*om, *láb*om.

4. e:ë: *eszke*t (ezek^{et}), *kez*ët.

β) Zártabb helyett nyíltabb hang:

1. o:a: *lugaz*, *kapar* (kapor), *hardo*, *zallo*.
 2. ú:o: *tanolás*, de: *tanól*; u:o: *aloszik*, *johaim*.
 3. ü:ö: *tö*. »Bongolya kalapját cifra bongos tövel.«

* A felülírt, apró z-vel, a névelői eredetű pótlást jelölöm.

γ) Ajakműködés változása:

i: ü: *fil, sitnek, bikfa, firész (firéc).*

h. h. Megfordítva: *üdü, szü, szüve, csürke, küsdeg, tüstelenő ur, tük, mük, müse (igy is: müse), ügyezik (igyekszik Plóskucénban); jól üszeli magát = viseli.*

h. h. Nagyon gyakori a zárt *ë* az *ö* helyett, tehát nyelvjárásunk éppen nem özö: *Séterték, szörnü, dörgélni, melykétö, zërög, tërëbuza (törökbuza, tengeri), püspék, külën, mezökën, gödër, ürëm, lödëzni, tömléc, ëssze, ülék, megettëm, földën; de viszont: köveszt = keveset; pörrëgtetö, öszte, ösztere = estére. (Szabófalva).*

Rishöbaltur

h. h. d. d. 7.

δ) Egyéb változások:

i van o, u helyett: *ilvaszo (olvasó), kicsidu, nicsidu (hason.), sillyán (csalán);*

h. h. » u » : *lik, sipar (csupor);*

» ë » : *jö rügvelt, vigyítikessz, picsinye, hircaszt, girindu.*

Köznyelvi *i* helyett *é*: *késér, kénül, késért, kénlödni.*

Rövid i » e: *örezkedni;*

ë van a helyett: *përipa, zëjtu, valëmi, valëki, ëliy, szëru (sarü), tërëbonc (targonca);**

» o » : *tërnác, hëzzá, hësszu;*

» i » : *ës, ësmënt, zëndel, mënden;*

h. h. o » ë » : *gyortya, doszka, gyortyanfa.*

h. h. h. Bővülések: *szarüda, csere (cser), epere (eper), varrani, tolu (vö. tolvamot).*

Itt kell megemlítenünk, hogy a kettős mássalhangzóval kezdődő idegen szavakat, különösen amelyeknek *s* az első hangjuk, zárt *ë*-vel toldják meg elől: *ëskola, Èstyefán vajda (István), ëstrázsa* stb.

c) Hangrend.

Hangrendtől való eltérés előfordul ugyan nyelvjárásunkban, de általában mégis engedelmeskedik az illeszkedés törvényének.

h. h.? Nem illeszkedik a *cska, cske* kötőhangzója: *darabëcska, lyánëcska, morzëcska, jobbëcska.*

Albinbe mënünk. lelkëmra mondom, menën Märtinüszhez csak múltó jelenségek, de a magyar nyelv felejtését, romlását jelentik Moldvában.

Mëncë

* Alkalmassint az a hang, amj a fönt említett nem-félékben. A szerk.

d) Más salhangzók.

Fontos és érdekes sajátosságai vannak nyelvjárásunknak a más-salhangzók terén.

Ezek között első helyen van a moldvai csángó nyelvjárásnak az a sajátossága, amely már szinte híressé vált, az t. i., hogy »az *s*, *zs*, *cs* hiányzik«, és helyüket *sz*, *z*, *c* foglalta el. Ezt találta Szarvas is, Munkácsi is. Azonban a szorgosabb és tartósabb vizsgálat e kérdésnek is megtalálta a nyitját. Már Munkácsi rámutatott arra az érdekes tényre, hogy Szarvas Gábor megtalálta e hangtani jelenséget a szintén idegenek között szigetelt szlavóniai nyelvjárásban is. Ki is mondta ezek és egynehány nyelvemlékünktanúsága alapján, hogy »a moldvai csángók *sz*, *c*, *z* hangja a magyar nyelvnek egy eredetibb stádiumát tükrözi vissza«.

De 1894-ben szorgosabb vizsgálat alá vette Balassa József a szlavóniai nyelvjárást és érdekes felfedezést tett. Azt t. i., hogy ott voltaképen szó sincs holmi hangcseréről. A kérdés a hangképzésen fordul meg. A szlavóniai magyarok ugyanis nem képeznek sem tiszta postalveolaris *sz*-et, sem *s*-et, sem *cs*-t, hanem alveolaris *sz*, *cs*-t ejtenek mind az *s*, *zs*, *cs*, mind az *sz*, *z*, *c* helyett, csak hogy az utóbbiak helyén e hangokat nem a nyelvhegyével, hanem nyelvhát első felével képezik.

A moldvai csángók nyelvjárásában is efféle a kérdés nyitja. A csángók ugyanis szintén új hangokat ejtenek az *s* és *zs* — *sz* és *z* helyett, de ez nem *sz* és *z*, hanem *ś* és *ź*, palatális *sz* és *z*, amelyek úgy jönnek létre, hogy a nyelv hegye a szokottnál hátrább levő területen működik s ez által a nyelv erősebben domborodik, és így palatális elem (ill. több palatális elem) kerül a hangba. A *cs*-ről később.

Azonban ez a hangtani jelenség itt nem él olyan élesen elválasztva és olyan határozottan, mint amaz a szlavóniai magyaroknál. A csángó beszéd, de különösen a déli csángóké folytonosan ki van téve a székely befolyásnak. Nincsen olyan esztendő, amelyben ne kerülne ki »Nagymagyarországból« egy-egy székely csapat. És nincsen olyan csángó falu, amelynek közelében ne volna székely falu, vagy amelyben ne volna székely; ha más nem, a legtöbb helyen a kántor — éppen az, aki a falu nyelvére a legnagyobb befolyással lehet — magyarföldi. A tiszta *s*-et, *zs*-t mondó székely beszéde pedig, hangtani értelemben véve a dolgot, csábítóan hat az igazi csángóra, annyira, hogy nyelvszokása megzavarodik, s vannak egész órái, amikor így székelyesen beszél. Ha aztán a székely hatás, vagy más külső körülmény (Klézsén páter János gúnyolódása, aki nem szerette a csunya »selypítést«) állandósul, a csángók letesznek a palatalizálásról; — így magyarázhatjuk csak meg, hogy Klézsén és Forrófalván tisztán ejtik az emberek a kérdéses hangokat, holott az utóbbtól tán tíz percnyre sem fekvő Nagypatakon, s az ezután északra következő

— Bogdánfalván palatalizálnak az emberek. Az ettől nem messze levő Lúzi Kalugerán megint nem. Azonban Klézsén és Forrófalván is hallhatunk még néha egy-egy öreg asszonytól egy-egy palatalis *s*-et, amint hogy Szabófalván és vidékén, telepein is nagyon sokszor a másik részre csap a beszéd.*

Példák:

ś az *s* helyett: *śok. első, semmi, fuśsatok, śovó, vásárnap, vaśalni, śaru (saru), miśe, miśezik, fiśś (füles = nyul) Śándor, kővőś, arasśák* és általában az efajta igealakok; nb

ś az *sz* helyett: *śaru, réśeg, eś, eśibe, tūśtelenlő, meġaśśott, ośt (oszt, asztán), muśáj, beśél, jáśoly, śó* stb.;

ź a *zs* helyett: *źidő, źendely, roź, moźár, morźa, korź* (bátorság), *petreźelyem*;

ź a *z* helyett: *tūźely (tűzhely), vaj aź a (de az a), źöld* stb.

A *cs*-t ritkán hallottam benszülött csángótól köznyelvi) használatban. És a helyén ritkább a *c*, ill. *ć*, mint az eddigi leírók mondják. Nagyon gyakran helyettesíti a rendes *s*. Példák; erre: *sētertēk, sēre, sipke, sordu, sipar, sāsźar, sak, silyán (csalán), sēpp, sēbrecke, sāngó, kusa (kutya, kucsa h.), ninsen és nisen, vēsernye*; mássalhangzó előtt: *biska, kusma, osmāny, maska, tarisnya* stb. as: sz: - cs: s! ? 2

Természetes, hogy a tiszta *s*-ek közé sokszor téved egy-egy *ś*, sőt gyakran annyira palatalizál a csángó, hogy az ember valóságos *z*-t hall (a német *ich* hangját). Pl. nagyon sokszor és tisztán hallottam azt, hogy: *piźlen (pislen), ninźen, Źuga (suga, csutka)*. nb

De azért a *cs*-t is ejtik állapdóan. Ejtik pedig a *ty* helyett. Pl: *csuk (tyuk), picśoka, kucsa*. És ezt sem azért teszik, mintha nem tudnák ejteni. Hiszen *t* helyett is ejtik: *tyēġla, szentyēdhāz, pāntyika, tōrttyént, betyū, jāttyik* (és tovább képezve: *jācsik*), *mutyissa* (mutissa, mutassa). ? Csukre hely. csangor. as. 2. 8. 4. 7

Valóban feltűnő, hogy a palatalis *ty* is hallható a moldvai csángóknál. Így: *ilyen, ulyan, ūlyū, gazdātyuk, tyārka, galjēr, szablya*. De viszont *l* helyettesíti a következő szavakban: *lik, likatoś, kevél, vāllu, melik, nyjrel* (és *nyjrely*) és a *kirāl*. nb

A *gy* hangot a következő hangok helyettesítik:

1. *đ* pl.: *hedrūl, vadnak, hodue, elhadni, n* és *r* előtt reudesen; *dūmōlcs, dōtūlmetēs (gyūlōletes), dircsekebben (gyéreiben), dermēk, nad (De nad lesz!);* — ū. ? 1. 1. 1.

2. *dzs*. Ezt a hangot se Szarvas, se Munkácsi nem említette. Én nemcsak Szabófalván hallottam különösen az igerago-

* Ezek miatt csak az alábbi hangtani példákban használjuk az *ś*, *ź* jelöléseket. Másutt aszerint jelöljük *s*-el vagy *sz*-el, illetőleg *z*-vel vagy *zs*-vel, amint a hallott hang egyikhez, vagy másikhoz volt közelebb.

zásban gyakran előforduló *gy* helyett (többszám első személy), hanem délen is, és ott leányoktól is, ez pedig erősíti az adat fontosságát, mert hiszen több csángó asszony tud magyarul, mint férfi. (Az asszonyok ritkábban beszélnek más nyelvet a magyar falvakban, mint a magyart.)

Kiejtésére nézve az a palatalis *dzs*, amely a köznyelvben leginkább török jövevényszavakban él (*dzsida*). Pl. *edzs* (sokszor *egy*), *kérdzsén* (*kérdjen*), *tudzsá*. (*tudja*), *dzsüré* (*gyere*), *dzsönygy*, *gadzsá* (és *gajya*); »szereteje bolondzsának,« *dzsák* (*gyák*, *diák*, *deák* = *kántor*).

3. *g* e szavakban *genge*, *meggengült*, *egenyes*;

4. *j* e szavakban: *hajma* és *kejméd*.

Viszont *gy* a *d* hang helyett: *gyió*, *gyihák*, *aggyig*, *gyisznyó*, *gyugni*.

A szintén palatalis *ny* helyett *n*-et találunk a következő szavakban: *báran*, *legén*, *lyánok*, *enim*, *cigán*, *kemén*. Fordítva: *ganryé*, *ünnyö*, *nyöni*; a *j* helyett: *hanyitani*.

A *v* szó belsejében kiesik: *Szobofala* (Szabófalva), *koá*, *füet*, *loak*, *míel*, *háudik*, *nyúek*, *uruság*; szó elején és végén elmarad, de nem nyomtalanul: *üsel* (visel), *könyü* (könyv, liber); de *könye* = *könny* »... könyveim hullanak«; toll e nyelvjárásban *tollu* és *tolv* alakokban él. A *viász* szó *iusz* és *iasz* alakokban hallható. E denti-labialis hang néha bilabialisá lész: *lábábal*, *bereb*. A *h* helyettesíti e szóban: *bihal*. *Visel*-ből *üsel*; a *v* labializálja az *i*-t, majd elmarad előle.

A *v*- kiesése fontos az *üv* szóban. Délen ezt tisztán úgy ejtik: *ö*, északon *ü*. E szó tehát délen székely fejlődési fokon van, északon meg olyanon, mint a *köv kü* sajátssággal bíró nyelvjárásokban (Nyr. 22:130. Székely dift. Steuer).

Hangátvetések: *bony*, *bonyol*, *hedegül*, *feteké*, *kálán*, *mazdüg*.

A *máccor* a gyakran velejáró *éccer* analogiájára változott így meg. *Usz szoktam*, *ek kicsit* kifejezésekben a közönséges asszimiláció jelenségét látjuk.

Ugyancsak hasonulás szülte amaz érdekes változatokat is, amelyeket a névelő szenved a moldvai csángó nyelvjárásban. A mássalhangzón kezdődő szó előtt ugyanis ritka a névelő (még tárgy előtt is); ha van, akkor sem mindig *a*, hanem e is. Pl. *fyét* (mikor) *ver e szél*, *follyon a vája*, *gyet ver e dér*, *follyon a száója* (savója). Attól függ, milyen hangú szó van a közelében.

A magánhangzón kezdődő szavakat megelőző *az* magánhangzói része elgyengül és alig hallható, s ha igen, akkor úgy hasonul, mint az *a*. Pl. *ö* = *öv*; *ográda* = *ográda*, *obrázat* = *ábrázat*. Mondatok: *Hanítom bé okolba*, *hou vetnek pujt ezemberek*; *zöld ezerdő*, *zöld fü*. Ilyesmi se ritka azután: *sok embér*, *nagy éjtn* (ajtó).

e) Mennyiségi változások.

A már említett rövidüléseken kívül röviden ejtik a csángók a következő szavak tőhangzóját: *tüz, búz, fű, ül, tiz viz, him, busul, buza, lud, ut, csuf, husz, rud*. Rövid az akár-akár kötőszó második tagja, akár-akar.

Itt kell megemlítenünk, hogy nagyon gyakori nyelvjárásunkban a szóvégi rövid *o*; az *ö* is előfordul: *felfogotto, hardo, zurgo, pálciko, allo, körtö*; még *tavalto* is, amely az *l* pótló megnyúlását vesztette el.

A szótagzáró *l* elvész, vagy megmarad. Ha elvész pótlónyújtást okoz: *póc, ótalma, gyümölcs, eltött, érigül, fere, kúdot, bé van kócsolva, Mádova (Moldova), tátoss (táltos)*. Megmaradt: *hónap + hódnap (hónap); tölgye* a tehénnek; *mász moldu, bulcsu, bulcs = bucsu*. Még az *l* nem vesztett el, de már megnyújtotta az előtte levő hangzót a következő szavakban: *ölt = volt; meghólt, nyólc*.

Mássalhangzó megnyúlást találtunk tövégen az *s*-nél: *hamiss, tátoss, erőssen, szemérmessz, pirossan*.

f) Hangsúly.

A hangsúlyban semmi különösebb pozitív tulajdonságot nem találhattunk. Fontos negatív megfigyelésünk, hogy éneklő hangsúlyuk nincsen. — Minthogy sokan már nem tudnak magyarul, beszédközben gyakran átcsapnak az oláhba és viszont. Az ilyen vegyes beszéden figyelhető meg legjobban, hogy mennyire megőrizték a csángók a magyar hangsúlyozást. Amint a magyar beszédbe csapnak át, egészen megváltozik a hangsúlyuk. Különben oláhuul nem jól beszélnek, és az oláhok nevetik ejtésüket.

III. Alaktán.

a) Szóalkotás.

a) Szóösszetételek.

Amint a legtöbb nyelvjárásnál, úgy a moldvai csángókénál is e fejezetben inkább csak szokatlan eseteket sorolhatunk fel, mint általános nyelvi sajátságokat.

1. Birtokos összetételek: *ingváll, napjövet, napszentület, tyukmony*: tojás pl. *ludtyukmony*: lúdtojás; *pujsuga*: tengericsutka; *galambfű, ablakszem*: ablaktábla; *nádméz*: cukor; *megyebíró*: egyházi.

2. Jelzős összetétel: *morzaút*: kis út; *nagyút*: országút; *kés-kénygunya*: úri ruha; *félrágabona*: gabona; *nyomatatóvasz*: vasaló; *nagyvíz*: folyó; *áldott nap*: sonne.

3. Tárgyas összetétel: *asztalvetés*: ebéd; *árnyéktartó*: napernyő; *vaszverő*: kovács.

4. Határozós összetételnél az igekötők használata fontos: *összepakalléroz*: megvér; *élibé*: mélyen bent (pl.: *élibé szántnak*).

A *meg* használatára példák: *megfáradni* (el), *megtalálkozni*, pl. két folyó megtalálkozik, *meggyűlni* vkvel: találkozni.

El van *meg* helyett a következő összetételekben: *elkedvesedik* (megrészezszik); hol *elszokta* ²embër (ahol megszokta); *elismerni* vkit; *elfordítani* vmit.

Érdekes ilyen összetételek még: Apám *külszült* ide: e külső részből vett asszonyt; *beléhattam*: abbahagytam; *miüse kitélik*: eltelték; földeket *feljárni*: megjárni.

5. Vegyes összetételek: *naputánjáró* (napraforgó), *utonjáró*: utas; *tyukmájrátott*: rátotta; *örökfiú*: örökbe vett fiú; ²*átalfa*: keresztfa; *tűzvasz*: acél a kovához meg a taplóhoz; *szentiházfiú*: ²szabolcs.

gy *Rázi* (11) *megyebíró*. =

3) Képzők.

1. Igét igéből.

A gyakorító képző nagyon sűrűn előfordul: *jövejet*, *kapogát*, *kárpálygat*, *tudogát*; *lödézni*, *járkocsol* (járkál); talán van valami lelki kapcsolat a cselekvés e felaprózása és a kicsinyítő képzők gyakori használata között.

Visszaható képzők: *szüldök*, *értetődik*, *kezelődni* (kézfogózni), *tisztelődni* (vendégeskedésnél iddogálni), *eladódni*; *megfogul* (megfogan), *kötül* (akaszodik), »kötülnek belém e lányok«; *tudódzik*, *hallódzik*, *ellogodilódzott*; *sipkebokor leveledzik*, ²én szeretöm *heveredzik*; *megvigyázkodik*, *üsmerszik*: ösmerős, *huzakodik* (szárma-zik). Műveltetők: *fájtat* (fájlal); *hoztot*: hozat; *megebéltet*.

Egyéb képzők: *összenyomint*, *tudakoz* (tudakol). Gyakorriak ezek az *ít* képzős igealakok: *mitit*, *mitissa*, *mozgít*, *mozgissa*, *emelit*, *nyugít*, *nyugissa* (pihentesse).

2. Igét névszóból: *elkedvesedik*, *csitkódzik*, *qualadzik*, *kolduskodik*, *csobánkodik*, *meglassúdik*; *megvizül* (megnedvesedik); *haszonlani*, *ebélleni*; *masinál*, *megéhit*, *megihül*; *házasul*: házszül. *rajol*, *szikrás*, *meggazdál*, *megországol* (pl. országot: bejár), *elrendel*: rendez és elmond; *ebédez*, *tréfáz*; *érigül*: elavul.

3. Névszót igéből: *kacagság* (-ba venni: kinevetni), *kapogató* (koldus), *éledelém*: élelem, *napjövet*: napszentület, *nevezet* (név), *üszmeret*: ösmerős (*öltak*: *üszmereteim*).

4. Névszót névszóból: *hadság* (katonaság), *atyusága* (a pap), *italos* (bormegissza ember).

De a legfontosabb a kicsinyítő *écska*, *écske*, amely nem változtatja meg a fő végső hangzóját, aminthogy ő maga sem hasonlít: *villaeska*, *facska*, *morzészka*, *darabészka*, stb. Melléknevhez járúlva nem változtatja főnévvé, mert hiszen felveszi

a középfok ragját, sőt ezek az alakok a leggyakoribbak: *direcskében, nagyécskább, ócsucskább*. Határozókhöz is járul: *árécskább, alácskább*, sőt ilyesmit is hallani: *mennyicske: mennyi?* Kicsinyítő képzők a nevekben: *Katyi, Kacsi, Márika: Mariska, Borbárka, Ilonka, Linkuc; Anna* alakjai: *Annyica, Nyica; Mártonka, Mihálka, Péterke, Gergelyke; Márica* (Ploskucén), *Virony* (Veronka). A kicsinyítő képző épp így viselkedik a háromszéki nyelvjárásban: Lőrinc, 206: 5.

Egy kihalt melléknévképző nyomai vannak meg a kicsi következő alakjaiban: *kicsid, kicsiden, küsdeg*.

b) Névragozás.

1. A tárgyrag kötőhangzói különböznek a köznyelvi használattól: *igazt: igazat; pénzét: pénzt; mennyét: mennyit*. Különben v. ö. II, b. a. 3.

Mint tárgyrag gyakran elmarad: *menék kapa venni, szemiselhálgatni, lyá'kérni; Katonaság nem búsulom, csak apám s anyám sajnálom, sok szép gyermekeim szánom*.

2. *ban, ben*. Ezek helyett *ba, be* használatos. A ról,ról, ből, ből: *rúl, rül, bül, bül* alakokban él. Például: *Meglát ingem ez katona gunyába; fábul, hedrül*; *Háláistennék, hogy egésszágbe kaptam stb.*

2. n. Az *n* rag így ritkán fordul elő. Rendesen *d*-vel bővül, s ez alakok igen gyakoriak különösen északon, ahol még mássalhangzó előtt is hallható. Öste vagyon, *fend* a nap; *Ülök lábond* isz; *lovond* jön; *tanulászond* ült; *magyarosszand*; *magyar földönd, osztánd, hirtelend* stb.

3. *nnat, nnét*, ill. *natt, nett*. Honnan kérdésre felelő ragok, amelyeknek alakja az őket megelőző hangtól függ. Ha az hangzó, a ragkezdő *n* nyúlik meg, ha mássalhangzó, akkor a *t*. Pl.: *alólvnnat, hegyrűnnet, hazuvnnat, messzinnet*; míg *elülnétt* megcsánták, *hátulnétt* megették; *szena alulnétt* isz rothod, *felülnétt* isz.

4. Fontos az *óta* időhatározó névutónak megfelelő *öltu* időhatározó rag. *Mitöltu* mióta; *szüküdülte*: sok idő óta; *hátöltu* (régóta) (v. ö. IV. b. végén).

5. *lag*. Mód- és állapothatározásra szolgál. *Ulyan módulag tanácsol* (ugy beszél). *Két módulag és kineveztetik. Ők: menőleg úton nem türték...* (állapoth.).

6. *val-vel*. A kezdő mássalhangzó nem hasonul. Példák: *nyével, őszvel, törökvel, trinval* (gőzössel), *kibritval, szánval* stb.

7. A *ként* használatánál azt kell megjegyeznünk, hogy gyakori más ragok helyett: *sokként*: sokféleképpen; *másként*: máshogy, másféleképpen; *oláként*: oláhul; *egyszerenként*: néha-néha.

8. Nagyon fontos az *ül, ül* határozórag csángó használata. Efféle idő-állapothatározókat alkot: *elteszik e nevit kicsikéül*

(kicsi korában); *melik szokott kicsidül*, menü hügyen; Vót egy testvérem: *meghalt legényül*; *lyányül megterhesszül*.

9. Az a székely sajtáság, amely a havasaljai, csíki, háromszéki nyelvjárásokban, azonkívül Homoródon és Bardócon van meg (Steuer, Székely hangrendszer Nyr.), hogy t. i. a birtokos személyragozás többes 3. személyü ragja *ik*, a moldvai csángóknál is megvan. Olyan a *portyik* (a viseletük), *táncik*, *fejik*, és *jelölik*, *tölik*, *utánnik*.

10. Az *öccs* szónak érdekes ez az alakja: *öccsöm*. Meg kell említenünk ezt a többes alakot: *másikok*: többiek.

Különös középfokok: Jobb *mintsemb* (Szabófalva); *különsegyebb*: inkább másféle; *szépébb*: szebb; *szokobb*: több; *alattabb*: alacsonyabb; *tojább*: tovább; *előbbször*: először középfoka.

11. Tövek viselkedése ragokkal. — *Kettő* minden ragos alakja *ket* töből alakul: *keccedik* vagy *kettődik*, *keccer*; *hét* minden ragos alakja a változatlan töből: *hetedik*. *Vejünk* vönk helyett, *mái* mai helyett. Az egy birtokos egy birtok viszonyt jelentő harmadik személyü *-ja-je* előtt a véghangzó megrövidül és a rag magánhangzójához illeszkedik: *tartaja*: tartója, *szereteje*: szeretője. Az *ős* szó idevágó alakja: *öszeje*. *Fü* többes száma: *fiak*. — A *v* tövű szók többes száma *v* nélkül él; tehát *lók* és *szók* *lókot*, *lókval*, de egyes számban így is: *lovot*, de így is: *szót*.

12. A névmások közül a többes első személyhez a *mik* szolgál. Előfordul ez alakokban: *mük* és *mink*. Még a birtokos névmás is: *mük*, *mik* *legényünk*. Épp így *tik* és *tük*.

A *magam* visszaható értelemben él. Pl: A varjú dicsér *magamat*. Megszóltásul sohasem szolgál. Amikor használják, csak visszaható értelemben vagy az *ipse* fogalommal teszik.

A vonatkozó névmások első elemét csaknem kivétel nélkül elhagyják a csángók. Tehát: *ki*, *mi*, *hol*, *mely*, *melik*, *melyik* s ennek alakjai: *melyikek*, *melyikeket*.

Végül ide iktatjuk ez alakokat: *rivám*, *rivád*, *rivá*, *rítta*, amelyek azért változtak el olyan nagyon, mert bennök kettős sőt *rivik*-ben (reájuk) hármas nyelvjárási sajtáság működését egyszerre láthatjuk ($\bar{e} > i, v$ -bővülés, és *ik*). V. ö. Lőrinc 207: 9, 211: 2, 212: 18, 211: 4, stb. — 2, 4, 8 kivételével mind szélesség.

c) Igeragozás.

Az igeragozás terén a moldvai csángók nyelvjárásának igen sok érdekes és fontos, eddigelé jobbadán említetlen, sajtásága van. A következő, a köznyelvtől eltérő és nagyjából nyelvörténeti szempontból fontos jelenségek találhatók a személyragok között:

A második személy *l* ragja megvan még a *jön* ige ragozá-

sában: *jöl be: jöjj b.* Indikativusban is: *Ha bejöl Szobofalába.* (Harmadik személy: *jö.*) Szintén a második személyben: *vedsz* (veszel), *állacc, jöcc, vadsz* (vagy).

A harmadik személyben valóságos nyelvemlékkincset őrzött meg nyelvjárásunk.

A harmadik személyű *n* rag (amely ma is él a *leszen, teszen, vagyon* féle igékben) él, ha nem is kizárólagosan, és pedig légingább a múlt időben. Példák: *Irt okkor viztra Szolomonnak, ke elfogotton a berebekét, hát nem óltak azok, melyiket betettin, sz elkültin; okkor kihotároztán Szolomon n'epeknek; Szenpéter montán, mondöttán.* Elvétve jelenben is, pl. *értin?* érti? De ezt csak Szabófalván hallottam.*

A többes számban csak a tárgyias ragozású első személyben van eltérés, ahol néha elmarad a tárgyjelző *j*. Pld: *kötük, kötük* bokkrétáját... nb

A *t* tövű igék a befejezett cselekvés tárgyias ragozásában pusztá ragot vesznek: *megütte, mekkötte, bényittam, elütte, megindkitta* stb. Felemlítendő: *végzettek, letörött, mondöttán, megjíjedett, szólott, de megharagutt.* h.

A múlt időre vonatkozólag a következő nyelvjárási időalakok fordulnak elő a moldvai csángók nyelvjárásában: *mondék, mondok* *vala*, és *mondottam* *vala* vagy *volt*. h.

Mind a három elmúlt cselekvést fejez ki, de úgy, hogy az első (*mondék*) nagyobbára közvetlen az állítás előtt múltat, a második a mesében elmúltat (tehát az igazi elbeszélő múlt; ezt, meg a többit is az egyszerű múlt is helyettesíti), a harmadik (*mondottam* *vala*) olyan már megszűnt cselekvést fejez ki, amely egy szintén kifejezett cselekvés előtt esett meg. Példák: *Gyert** akarunk* *vala csánni dolgot, nem urunk* *vala, híjjunk* *más embért.* *Hogy mondod* *vala?* *Heggyén, fűdön járogatok* *vala, Virágécskát gyűjtögetek* *vala, Csincseécskébe csincselgetém* *vala. Elfelejtettem, hogy monygya* *vala. Megálott* *vót az óra, de most megindula.* *Azóta sokszor hazajöttem* *vala, most és eljövék.* — *Mikor abbül ittak, meglapódott a gyűrű, mit beleeresztett* *vót.* h. p. k.

A *vala* azonban már nem mindig az indikativus múltjának képzésére szolgál. Igen gyakori és sajátos a *vala* használata a következő alakokban: *jó* *vala, ess* *vala; méy egyszer el kell* *vala fordítan;* *ha lett lenne, hogy a vékonyabb vége jön* *oda, jobb lett* *vala; nek kell* *vala te mozsgyál.* — Ez alakokban a *vala*, nem mint időképző, hanem mint a *vólna* helyettesítője szerepel, aminthogy igen-igen ritka a moldvai csángók nyelvjárásában a h.

* Megerősítik e megfigyelésemet Martinás Antal csángónak hozzám intézett levelei. Egész rakást idézhetnék belőlük (vö. a Nyr-ben, 29: 530) között *) levelének *lelin, hittin* alakjait). Feltűnő, hogy az alanyi ragozásból egyetlen adatot se jegyeztem fel, s egy példát sem találok a Martinás leveleiben.

** Mikor.

volna. Ha nem a *vala*, akkor a *lenne* helyettesíti: *Ne láttuk győfé,**
lejött lenne. Megcsántam lenne. Anyám lettél lenne. el nem hagy-
tál lenne.

Leh. 12!
di. 1. Azután egy sajátságos mód van nyelvjárásunkban, amely tudtunkkal az egész magyar nyelvterületen hiányzik. Elnevezhetnők a *határozatlan valószínűség módjának*, a *magyar potenciálisnak*. mert sohasem egészen bizonyosan megtörtént cselekvést fejez ki a múltban vagy a jövőben. Segédigéje a *lesz*, amely mellett az igeműlt van a múltban, s a jelen a jelenben (amely mint beálló jelen is szerepel). Például: *elment lesz*, korántsem valami múlt jövő, hanem ebben az értelemben: talán elment, valószínű, hogy elment. Ha azt kérdezzük: *elment?* azt felelik: *elment lesz; látta lesz, ha ott járt lesz; tiz levelet megirt lesz; kejméd lehet járt leszén ára; jelenben: ott ő kegyeméknél nem csánnak lesz ilyen kertét* (nem igen, vagy úgy-e nem csinálnak); beálló jelen: *várnak lesz engem* (csaknem bizonyos, hogy várni fognak).

3. A *fog* segédige is megvan és képez is olyan jövő-féle alakokat, amelyek azonban épen nem jövő idei jelentésűek, ha az ember tüzetesebben megvagyazza őket. *Mikor fogtam tanulni. kergetni. fogtak méhek-féle kifejezésekben a fog* korántsem segédige, s az egész nem valami összetett idő. A *fog* itt a cselekvés megkezdődésének fogalmát fejezi ki, tehát: mikor a méhek kergetni kezdtek, mikor kezdtem tanulni.

! *1.* *10.* *10.* *T* tövű igének a tárgyas ragozásban voltaképen jelentő mód jelen idő egyes harmadik személyé nincs is, mert az a tünemény, amely kis mértékben az egész magyar nyelvterületen előfordul, hogy t. i. az ilyen igéknél a jelentő mód jelen ideje mindig átmegy a *mutatja ~ mutassa*-féle *hangváltozáson*, nyelvjárásunkban annyira általános, hogy teljesen *kiszorította* a köznyelvi alakot. Példák: *oktassák egymást: jelentóm. + felszólítóm., arassák a buzát, testyit nyötessé. *eszit paraszálissa, kinyjissa, száncsák stb.*

? *10.* Az *ikes* alakok nem épen ritkák. Az *ödik, ódzik* stb. formákon kívül még ezek a formák is járatosak: *akarik, teremlik, termik. vigadik; megjegyezni való: szaporik.* Fordított tünemény van a következő szavakban: *less = esik, sz¹er (sz¹erik) = sérik, fáj.*

nb. Szenvedő alakok ritkák: *k¹et módúlag és kineveztetik.*

10. *10.* Végül egyes igék sajátságos ragozásáról kell megemlékeznünk: *van: vagyok, vadsz, vagyon, vagyunk, vattok, vagynak, vadnak, megy: menék, mensz, menén, menünk stb., lesz: leszék, lész, leszén stb.*

~ 3. A *csinál* ige összes alakjait a *csán* tőből képezi. Tehát: *csánok, csánsz, csán, csánunk, csántam stb.*

A *hall* ige múltja *hál* tőből: *háltam, háltad, háltál, hálta.*

* Egyáltalában.

IV. Mondattan.

a) Az egyszerű mondat.

Az egyszerű mondatban nem nagyon sok eltérést találunk. A beszédrészek mondati szerepére nézve: *a ténnap s ma nagyon szűp*; *éstande vót* (hat. mint al.); *erős beteg lett* (mell. mint hat.); *messze út* = nagyút (fordítva.)

A szórend a felkiáltó mondatban is különös. Ilyenkor a pusztá igeállítmány az indulatszó után következik közvetlenül. Pld: *Jaj, öl meg a gazda! Ne, szöki meg! Csak jöttem magamra!* — Azonban az állítmány nemcsak az élénk beszélgetésben marad el, hanem közönséges beszélgetésben is: *el vagyon mezőségre* (elmaradt az állítmányi kiegészítő: *menve*); *az ember is gyűren, melik nem gyiszno*; *Vajdáné aszonta kegymédnek olá legényeket, nekém magyar legényeket. Muszáj hogy kénlőggunk, mert abból éledelmünk.* — Az általános alanyt a második személy fejezi ki: *attál valamit neki, bajt csán* (Ha az ember...).

A gyűjtő főnevek mellett az ige egyes számban van, de a rájuk vonatkozó mondatoké a többesben (értelmi egyezés). Pl: *Minden nemzét észvegyült, hogy hiteket vegyenek, sze a cigán isz észvegyült, hogy hiteket vegyenek, sze műszéket emelyenék.* A sok és a számnevek mellett általában többesszám állhat csak: *Sok szép gyermekeim szánom. Két Valjén vadnak.*

Igen érdekes végül az igenevek használata. Szinte hihetetlenül gyakori a *va-ve* ragos a *van* igével. A halom példából, amelyre lépten-nyomon rábukkan a kutató, fontosak: *Itt mosztanáig nem vót lakva pap*; *ápáink bé vannak futva*; *Györggyi bé vagyon menve*; *itt vannak születve*; *fécének nyele megéve vót egerektől*; *Dankó Istán el vót víve*; *lő vót feküve pater*; *meg van változódva*; *meg vannak házaszodva e legények.* Mondtam egynek: »14 éve tanúlok.« Azt felelte: »*De meg isz van tanúlva jól!*«

A jelen idejű melléknévi igenév a *való-val* egybekötött célos jelentésű főnévi igenevet helyettesíti: *elvégezte a szövjöt*; *van egy temelöm* (temetésem — a kántor szavai), *vagyon aratónk*; *vagyon márfám áruló*; *van-e kápálótok?*

Határozók. — A ragoknál említett határozói jelenségeken kívül gyakoriak nyelvjárásunkban egyes elszigetelten használt ragos kifejezések. Ilyenek: *menék Bákóra*; *jártak a korcsmára*; *után észve gyűltek magikra* (magukba); *csak jöttem magamra*; *vízre mene* = *vízért m.* — *Menen folubelé* (faluba). Csak ebben hallottam a *belé-féle* teljes alakot. Talán ebben megmaradt a régi?*

* Csak egy ízben hallottam; lehet, hogy emberem gyorsan mondta ki e mondatot: *foluba elé*, a faluban előre (v. ö. 18. 1. felül).

le Hova kérdésre felelő határozó a hol kérdésnek megfelelő helyett: *ott lè ül; hol háltál te keskekével? Átal vízen nádoszba.* A *t* mint határozórag: erőst beteg; kövösz tunya (kicsit könnyű).

Megemlítendő az *elé*, az *elő* eredetibb alakja: *eléhüzní* (előhúz). Ha valaki megmondja a csángóknak a korát, ez a jó kívánságuk: *szokot elé!* (sokat elébe). *Ő ment 'uttyán elé.*

te. Érdekes az *idő* pontos meghatározása: *hét óránál indulunk; addig eltelik hét órákor ész; délután ötórakorig, tizenkétkorig; most hány órákor vagyon?*

Egyéb feljegyezni valók: *első nappal* (kora hajnallal), *most hamarságába*: hirtelenébe; *nyomás, hol esznek johok nyár által.*

te? A középfok mellett a köznyelvi nál-nél helyett tól-tól van. *Ettül szébben; többet tud háromul.*

Az értékhatározónak néha *ba, be, néha ra, re* a ragja: *elattam 300 frankba, de: hat parára veszen.* Sőt így is: *Vettek pénzzel berebekét.*

A szokik ige is *val-vel-el* jár: *mikor szokott velle?* (hozzá.) *Ő szokott avval.*

Okhatározó *ból-ből*: *csémellésből-e, nem tudom, de beteg; vak a fülübül* (tréfás szólás).

Egyebek: *kisz van maga, mehetünk* (nem általános, de hallható *kiszen* helyett); *nincs egy is csángókból, ki kolduszkoggyék*; annyit s annyit *ad ösrébe*; *csak házamra gondolkoztam; minek nem tud?*

te? Határozószók: *öszkendént* (esténkint), *egykorba*: egyszer; *azontúl*: azután; *örökkédig* (örökké); *attúltátúl*: azóta; *immár, már, mán, máⁿ, immán, immaⁿ*; *kicsidenként*: apránkint; *kicsiden* beszél: halkán; *bizvásan*: bizodalommal.

b) Az összetett mondat.

Az összetett mondatokban csakis a kötőszókból van eltérés.

A *hogy* nagyon ritkán hallható, a legtöbbször elmarad. Pl: *lè kel lapissa nyelvét; nem kell annyit emlegessük; megyék a patikába, vegyék uruságot; el kel mennyek, hovast vegyek e johaimnak; mek kel házasoggyam.* A *hogy* helyett hallható a hangsúlytalan *ké* (ol. cã): *akkor mászikok szóltak, ke nem lehet.* — A *mert* elmarad: *zidó ma nem árul, innappa van.*

A lehetőség, valószínűség kifejezésére ritkán használ a csángó képzőt, hanem a már említett potenciális mellett egész mondat szerkezetet és pedig olyanformán, hogy a *lehet* mellett az ige konjunktívusba kerül. pl.: *mekkérdi, még lehet-e házasullyon; kérte, valyon mibül lehet csányoggyék; itt szem lehet legyik szabad; ma kellett legyen Bogdánfalván.*

Példák a vonatkozó névmások használatára (v. ö. III. b., 12.): *burján, melyiket eszik a márhák; melyik szokott kicsidül, menén hegyen* (l6); *há hol van, melyikeket nyusztad? Sz'el, ki fu; odavet a páhárba ki lè van téve előtte.* — (Tehát ezekből a ki jelentéstágulását is észrevehetjük. Tárgyra is vonatkozhatik.)

Időhatározó kötőszók: *midőn*, igen gyakori a köznyelvi mikor helyett; *midőn menén haza? Gyet ver e szél, folyon a vája, gyet ver e dér, folyon a szaolya* (mikor... mikor... savója).

A még: *míg*: *en istenem be víg vótam ezelött, még a rózsám sétált...*

Mért okh. a *mert* helyett: *akkor másíkok szóltak, ke nem lehet, miért e kö...; csánnják meg fábul, miért könnyebb.*

A kapcsoló *és*-nek sok változata van. Leggyakoribb a *puszta* vagy ennek csángó párja: *sz* (*š*) és *sze*; a *sem* helyett mindig *is*: *nicsen egy is csángókból...*, *mik is sem sokáig ütünk ott*; *Elöttem nincs a faluban egy és*; *Sose szídott meg addig páter, egy és*; *Sze k'erté valyon miből...*; érdekes halmozás: *nyóckor, sz meg tizenkettőkor öszte ebédüzünk.*

A mellérendelő *ki—ki* megfelelő csángó ikerpárja: *melik—melik.*

Végül említjük meg a *hát* kötőszót, amely még idő-értelemmel él a csángóknál: *Szolomon felfogotta, ad, hát há megtuggyák tartani szekretult* (Salamon felfogadta, hogy ad, akkor, ha meg...); *irt okkor viztra Szolomonnak, ke elfogatton a berebekét, hát nem óltak azok, melyikeket betettin.* Úgy látszik, ez utóbbi példában már a *hát* a köznyelvi, nagybárára népmesei használatában él, amelyen még szintén észrevehető az idő-fogalom nyomai.

V. Szókins.

A szókins közlésében egy kis újítással élek. Elhagytam teljesen a jelentéstani fejezetet. A szavaknak jelentéstani osztályozása nem felel meg a nyelvjárastanulmány céljainak, mert ez elsősorban a nyelvjárás képét, lehetőleg könnyen áttekinthető képét rajzolja. Minden, valamely más szótól bármiben is különböző szó önálló nyelvi tény, a mely a leírás szempontjából más szótól éppen nem függ — legfeljebb a nyelvészeti fejtegetés mutathat ki ilyen kapcsolatot, ez pedig kívül esik a nyelvjárastanulmány céljain.

Az oláh jövevényszavakból — az átvétel módjainak megfigyelésére — külön fejezetet állítok össze. A többi tájszót lehetőleg tárgyi csoportokba foglalom.*

a) Rokonságnevek.	cinka: 12—16 éves leány.
apó, após, apóka: apa; dédapóka: dédapa.	elő: ős; »Szittyiából jöttek műk előnk.«
ánygy: »vayon kégymednek egy öccse, veszen asszonyt, s annak maga monygya: anygyom.«	embër: férj; »embëred ninsen honn?«
	édësëgy: testvér; »Nëgyen vaygyunk ëdesëgyek.«

* Néha egy-egy közönséges szót is feljegyeztem. Ez azért történt, mert már az a körülmény, hogy valamely szó megvan-e a moldvai csángók nyelvjárásában, vagy nincs, igen fontos lehet az illető szó történetére.

gyermek: fiu.

ica: sarjadék: »Immá^m mink ne-
gyedik ica vagyunk, attultátul,
ke idejöttünk Szobofalára.«

kölyök: gyermek; az anya is mond-
ja: »négy kölyköm vagyok.«
nászos vót, nyámos volt vele: há-
zassági rokonságban volt vele.
öccs: fiutestvér; Szabófalván akár
idősebb, akár fiatalabb. Pl. »Va-
gyon egy öccsöm, üdösebb...«

4. — ös, öse, öseje, öszeje vknek: ös.
társ: feleség (Ploskucén).

toáros: általában társ.

vér: unokatestvér (Szabófalva):
Pl.: »nekem egy v¹erjem meg-
holt«. Van első vér, második
vér (elsőfokú unokatestvér, más-
odfokú stb.).

b) Más személyelnevezések.

bába: öregasszony.

bábaasszony: bába.

csángó; a Tájszótár adatai sze-
rint: csángál, csángat: rosszul
harangoz; csángó: rosszul hang-
zó magyar beszéd; csángódik:
eloláhosodik. Szkf. A szó jelen-
tése kétségtelenül annyi mint
korcs 1. mert olyan név, amelyet
még most sem szívesen fogadnak,
mert még mindig érzik benne
a megkisebbitő fogalmat; 2.
mikor azt kérdeztem egyesektől,
hogy miért hívják őket csángók-
nak, azt felelték, azért, mert
ők nem igaz magyarok, ők
korcsok.*

kapogató: koldus.

logofot: ételhordó szolgálóember.

majszter: mester.

muszka: orosz.

nemzét: 1. ember; »mennyi nemzét
kigyúlt bulcsura!« 2. köznyelvi
értelemben pl. »minden nemzét
észvegyült, hogy hiteket ve-
gyenek.«

nező [így!]: jós; »hivassuk nezőt,
monygya meg, meddig leszen
esső;« »nező, ki monygya, med-
dig vagyok ez embér élettye.«
n¹ep: fehérnép, fehérceled, asz-
szony, s ált.: nő »ajánlom n¹epe-
m¹et« — így mutatja be a mű-
velt csángó a feleségét.

páter, tisztelendő páter: pap.

plikár: póstás.

szentidházfiu: egyházi, megyebíró
(Szabófalva).

z¹irogato, z¹iro: nótárius, jegyző (Sza-
bófalva).

rezes az a csángó, akinek valamelyik
őse a földosztáskor részt kapott.
A rezes ember régebben olyan
kisenemes volt; ma azonban már
mindnek van földje — része.
tátoss, néha: tátossembér: időjós.
Nem egy faluban van ilyen,
rendszerint szélhámos székely,
akinek aztán hordják a pénzt,
kukoricát, ha jósol. Néha még
arra is vállalkozik, hogy elker-
geti a jégfelleget.

varju: cigány (általánossá vált
gúnynév).

vasverő, vaszverő: kovács.

* A szó etimológiáját így fejtette meg egy szabófalvi csángó: »Volt
háború, mentek dushmanra, akkor vettek csángókat (csengőket) s csángó által
attak hírt egymásnak.« Valószínű tehát, hogy a csángó székely elnevezés,
s valami történeti alapja van. Eredetileg csak kitelepült székelyt jelenthetett,
s csak későbbi jelentésbeli elváltozás után került bele az eloláhosodás fogalma.
Mindezek alapján nem hisszük, hogy a csángó szónak volna valami kapcsola-
tata a csángóknál szintén élő cangó szóval (ol: tangau: kamasz, tacsó, éret-
len fiatalember), bár a c ~ cs hangváltozás, s a jelentés is valószínűvé tenné
a gondolatot, mert egy monda szerint a csángók ama néhány fiatal magyar
legény ivadékai, akiket »Éstyefán« vajda magyar felesége: Margit hozatott
ki Magyarországból, hogy magyarok is legyenek a szolgálatában.

c) Ruházat.

bezerő: bekötő veres zsinór az ingnyakban.

cënta: dísz az öv szíján.

csilaszkendő: olyan kendő, amelybe fémszálakból csillagcifraságok vannak szöve.

gaca (gécáj): hajkoszorú a leány fején; vendégahajból készült, amelyet meghajlított faabroncsra tekernek.

guma: a cipő cüggja.

gëjtán: veres zsinór a házas emberek kalapján.

icár: nadrág gyapjúból.

ingváll: csik az ingújjon felül, a vállnál (hím csak az alsó végén).

kacavéka: asszonyinak való rövid bunda; varrása olyan mint a paplané szokott lenni.

katrinca: elül-hátul kötény, az ismertes oláh asszonyviselet a szoknya helyett.

këptár (tyëptár Ploskucénban): ujjatlan bunda.

kërpa és kÿpa: kendő, amellyel a befonott haj be van kötve a nagy kendő alatt.

kimér: bőröv.

pëndely: asszony inge.

ruha, rua, zsebrua: zsebkendő; nyakrua: nyakkendő.

saru (szaru, szëru): csizma (!).

szárinka, szárika: guba, szűr.

szujta, sojta: dísz a kalapon (Ploskucén; talán vö. sujtás?)

d) Eszközök.

árnyéktartó: napernyő.

béska: kétfogós, nagy fűrész.

biszuszka: ostor.

cinige: hegedű; cinigél: hegedűl, cinigés: hegedüs.

csëber: vider: veder.

csërnýála: tinta.

dzsánta: nagy bőrtáska.

doláp: almáriom.

eszköz: hordó, (Nagypatakon

»... 40—50 eszköz borom vagon...«)

észre: kelengye.

fej, kerékfeje: kerékagy.

gyapat: a szál, amiből szőnek.

harapó: harapófogó.

helyéc: ásó.

hordó: nagy hordó (vö. putyina, eszköz).

kártya: fakupa, amiben jobbadán vizet hordanak.

kecske: kecskeláb.

këlëndár: kalendarium.

këndező: törülköző.

kërëmiszla: ruđ, amelynek két végére két kupát, vagy egyéb két terhet tesznek, és úgy hordják a vállukon.

këzvonó: kétfogós faragókés.

kovor vö. lejsçér.

lábás: csak olyan edény, amelynek lába van.

level: könyv (Szabófalva).

lejsçér, lécsér (kovor): ágy és asztaltakarónak használt csikos kelme, amit ők maguk szőnek.

lonka: csolnak.

marokvas: tengelykötővas.

pálciko: bot.

posztorong: lánc a szekéren, amely a rudat tartja.

punga: bőrből való pénzes zacskó.

putyina: kis hordó.

rabi: targonca.

roó, rovó: kés; már csak ritkán hallani; a rovás, mint az írás helyettesítője még járja az írásnemtudóknál.

s'ëtar: rocska.

szablya: kard.

száun: üst (?).

szövőszék: osztovátyék részei: nyiste, nyiskarikák, csëpkék, csöllő, moszor, orsó (Klëzse); észterafa, hasalyu, vetélő, borda, likatos. Somoskán, Szabófalván: vátálé, szulak, kripcëg (szkripcë: *szál? l.s. vö. l. s. o. t.*)

- csiga), lábitó, mazdag, zeresztó, zátalfák, bordahiu, nyüst; szüvika (vetéllő), benne:sü (csü); sul: amire tekerik a vásznat. szépu: amiben hordják a tengerit (Ploskucén). szényko: szánka. tarabonc: targonca (Szabófalván). tincser: sütő (tepsü). tűzvas, tűzvasz: acéldarab a kova mellé. ujstye: kocsirud. — villa: 1. késvilla, villacska: asztali villa; 2. szénagyújtó villa.

e) Épület és részei.

- ablakszem: ablaktábla. borña: fatörzs a falban, gerenda. —buda: árnyékszék. fedél, sz'enafedél: szénatartó; négy gerendán nyugvó tető. gëzedelet: az egymásra rakott gerendák bent a falban; mint egy a vert fal csontváza ez. hágsó: lépcsőfok a kert kerítésén; ez arra való, hogy nem kell kijáratkor az ajtót nyitogatni, s így nem megy ki a baromfi. — hiu: padlás; menünk hiba: padlásra, nem heba (MTsz.). kakasüllő: a két szarvazót összekötő rövidebbik gerenda: Δ — kert: kerítés. kutyéc: postaláda (posztkiszli). kuszka: vesszőből font göré és nem: sátor (MTsz.) — pécék: kiálló fadarab, amibe az ajtót megakasztják (olyan ütköző féle). rekesztész (rekesztés): börtön; »tolvajt békólcsták rekesztészbe.« — sas, stempej: támasztó oszlop. sopron, soprony, szaprony (Ploskucén, Szabófalva): másutt fedél: a ház mellett négy gerendán álló valóságos fedél; benne tart-

ják a szövőszéket, hordókat, miegymást.

sutu: sut.

szarvazó: 1. épületgerenda; 2. csak a fedél elején a \wedge alakban összehajló két gerenda.

szentégyház, anyaszentégyház, szentyégyház, szentyédház, szentidház: templom.

sz'erü: szérü.

térnác: a tornácon az ereszaljatartó gerenda.

tyinga: kötés a kútban; az ásott kút oldalfala ezekből áll.

vénica: faházacska, amelyben áll az üst a pálinkafőzéshez.

f) Állatok.

cénke: kutya.

gëceg: halfaj; »Hát a gëceg mit eszik, ha barkába béteszik?«

—f'erég: egér; méhf'erég: méh.

—gölye: hasasdisznó.

—tarka jézus: szarka (megmaradt hóly gúnynév).

—kabalik: kanca. biti

—pipe: kis liba.

—pisléna, piylen: csirke.

—réce: kacsa.

ünö, ünýö, ünö, ünýö: tehén. — 3

véper: kandisznó.

g) Növények.

bábabéles: papsajt. Malva rotundifolia.

bosztán: tök általában, és nem: uritök.

burján: »melyiket eszik marhák«.

bürgös: vastagszárú bürok, és bürok általában.

—cékla: cukorrépa.

—cipke: tövis, túske.

nyirivárát: kék jácint.

piroska: piros alma.

—pityóka, picsóka: krumpli.

plufa: jegenyefa.

puj: tengeri.

—szádokfa: hárs, tilia grandifolia.

szálkom : akác.
szőlőske, szőlőcske : ribizke.
tөрөбуза, төрөкбуза : tengeri.
ujtás, ujtász : fiatal, új növényke.
zэрзэр : barack.

h) Egyéb tájszavak.

a) *igék.*

sz. 2
Holnapi
igék + dicsh
sz. 1
sz. 1
sz. 1
bájlani, bájlás (bájlász, északi csángó falvakból); ha valakinek pl. a feje fáj, akkor csinálnak szenes vizet *megbájlva*, s ezzel mosdik a beteg. Már az ehhez való verseket oláhul mondják. Sokféle bájlász van. A fájós ujjat megbájlják ürömszállal. bulérkodni : csúfolkodni.

megbüttyül : legyenesíti a rúd — végét. [v. ö. *bütü.*] cékázni : vesztegelni.

kicsécsél : kicifráz.

— csitkózik : csikót szül.

— megehül : megehezik.

elfoskolózik : bemocskolja magát, pl. a gyermek.

meghëpni : megütni vkit.

— hurutni : »loak hurutnak« : köhögnek.

megihül : szomjas lesz.

sz. illat : megszagol ; illassa csak e szádokot : szagolja csak meg ; illatta maga e bort ? megszagolta... ?

kegym¹el, gegym¹el : szeret, pl. a szülő a gyermekét, de általánosítva gyöngéd érzést is jelent. këtrényil : kátrányoz.

— maladzik : malacot szül.

— másinál : géppel csépel, gépel.

sz. megmocsigájul : bemocskolódik.

muszáj : kell ; »muszáj kénlődjunk.« elnyulistálni : törvénytelen úton lassanként elrabolni, elsinkófalni.

pogocsál, pogosál : tréfál.

primlálódni : sétálni.

rikolt : kiált.

rokkul, iderokkultunk : ideszármaztunk.

roskol, megroskolta testyit : elfárasztotta, kimerítette.

sérik, s¹érik, sz¹érik, sér, s¹er, sz¹er : fáj.

— kisikárni a földet : kitapasztani, pl. a szoba földjét.

sültül : furulyál.

szemil : hasonlít, ráüt ; pl. a gyermek szemil az anyjára.

szentül, leszentül a nap : lenyugszik ; »szentül napom szép ragyogva.«

elszertül : elszóródik. »Móduvába elszertültek csángók.«

megszöki : hágja a ménló a kancát. tepelódni : igyekezni ; »tepelőgy máⁿ no.«

letürül a file : lekonyul.

*

Szabófalváról :

alszik, megaluszik e lábom : elzsisbad.

áru, eláru : elad.

árt : »e meleg jól isz árt moszt« : használ ; általában hatást tesz, mely jó is lehet, rossz is.

betegedik, az asszony *meg*betegedik : gyermekágyba esik ; a férfi *leb*betegedik : betegségbe esik. *sz.*

bánkódik : haragszik.

bög : sir, általánosan.

csap, megcsap : megüt ; »mingyá^m megcsaplak !«

csinál, csán : tölt időt ; »eszt a hónapot csánd ki ;« csinálni 24 órát : ennyit dolgozni ; kotona-szágot csán : katonáskodik, katonaidejét tölti.

durrog : dörög pl. az ég.

ebédel : általában enni ; ebéd : étel ; »háromszor ebédelünk minden nap.«

megengeszt : megolvaszt pl. szalonnát.

ételez: eszik.

földön jár: gyalogosan.

gazda, menék gazdára, kinél va-
gyongazdára: hol van megszáll-
va?; gazdál: potest; pl. nem
gazdályuk: nem bírjuk.

gyakorol: »az atyasága nem gya-
korolya a kocsmát.«

elgyomlálódunk: elváltozunk.

gyülekezni, meggyülni: találkozni;
meggyült már Gyurgyikával?
gyülés: találkozás; vót gyülése
magának Mihálkával: találko-
zott...?

hámol: a lovat felszerszámolja.

hëreg: kacag, nevet.

hordoz: hord; »Isten hordozza bé-
kével.« »Ugy hordozzák haját.«
kap: talál; »hála istennek, hogy
egissigbe kaptam.«

- képzeni: hinni, képzelni, gondolni
»én képzem, mi eszt vegyük«,
»azt hiszem, ezt vegyük.«

kérkedik: kötődik; »ne kérkeggy
velem, met meghëplek!«

könyörög: kér.

- köt a puj: a kukorica hányja a fejét.
mulat: időz.

nyaral: nyarat eltölt; »el kel
mennyek, hovast vegyek e jo-
haimnak, hogy hol legyen nya-
ralyanak.«

nyit: kinyitottam; kinyitot-
tam; benyitottam: betettem. Ér-
dekes példa a páros kifejezések
egymásra való analogikus hatá-
sára.

nyúzni: hántani (pl. a fát nyúzzák).
összepakalléroz: megver (félígmeggig
gunyos), elnászpálgol.

megországol az országot: bejárja.

- örvend, az örül helyett.

megörökösödni, megörökösödni:
állandóan letelepedni egy helyre;
»husz esztendeje immáⁿ, hogy
megörökösöttünk Szobofalán!«
reménykedni: kérni; »egyék re-
ménykedem, egyék.« Így kínálta

egy csángó az ételt. »Ne bán-
kógyék, reménykedem...«

rëndel, el-, lerëndel: mond; »keszte
elrëndelni, lerëndelni historiát.«
rétel, ber^létel, elr^létel: összehajto-
gat.

röhög: »gyisznó röhög, embër
kacag.«

besürül a pujba: bebüvik.

kiszalad: megszabadul; kiszalatt a
katonaszágbul, ësokolábul: kizsa-
badúlt.

venni vmnek számát: megérteni;
beszédközben: veszi számát?:
érti?

tálál: egyezik; »mük tanácsunk
nem tálál magikéval.« *hdt.*

tëccik: látszik; »nem tëccik ide
város.«

tipod: tapos.

eltöretett: meghalt.

történik: »történhetik, hogy nem«:
lehet, hogy nem; »egy nagy há-
boru történt ez országban«; »mük
ott történtünk«; ott voltunk.

ül: van; »Bene ott le ül, páteren
alul.« »Szüküdülte ünnek Szobo-
falába« »Üljön le!« Felelet:
ülök lábond isz »trin (gözös)
10 minutát ül Bakóba« (oláh
jelentéshatás Nyr. XVIII: 11,
172).

vág... az összeadásnál: 8 meg 3
vág 11-et.

választ belöle: egy kicsit tud; pl.
tud nyámcul (németül)? Fele-
let: választ belöle.

ver: nem verék vele: nem szeretem
pl. ételt.

felvetkezik: felöltözik; levetkezik:
köznyelvi.

von: huz; »^zembër von vizet
kutnál.«

ß) névszók:

arasz, parasztarasz: rendes arasz;
vajdaarasz: egy hüvelykkel több;
egy rüd 24 vajdaarasz.

- asztalvetés: ebéd.
 —ájér: levegő.
 árus, árus ember: kereskedő; zidó
 csinál áruasságot: üzletet köt.
 †áldottnap: sonne.
 †átalfa: keresztfa.
 baj: dolog; »nem tanácsolhatok,
 mert bajom van e mezőn.«
 büz: illat általában; »szép büze
 e szádoknak.«
 cēpenyélt: feszes.
 cincirim: temető.
 — csécs: »vagyon csécse (tölgye) te-
 hennek.«
 csiszla: teherfelosztás; pl. adóíze-
 tésnél, templomépitésnél; tehát
 »adókietés«-nél több.
 csokor: csapat; »egy csokor vad-
 lúd«.
 csuha: jegy a földmérésnél, egy
 rud, bokor stb.
 csutok: rövid fatörzsdarab, tuskó,
 tönk.
 dērcē: korpa.
 —degetes: szekerkenőcs, kulimász.
 dugjana: bolt.
 dzsámbás ember: tréfás ember.
 edzsü: néha egy helyett a szám-
 lálásban: edzsü, kettü stb.
 egy: 1. körülbelül; egyannyi lesz:
 k. annyi lesz; 2. mindegy: mind-
 egy; pl. akar sír, akar bög,
 mind egy akkorát ér.
 engēdelmēsszen beszélnek: lassan.
 erős: kemény pl. fára, földre, élet-
 telenre; de az étel kemény;
 erőssen, erőst: nagyon. (Oláh
 jelentéshatás Nyr. XVIII. 11,
 171.)
 facska: forgács.
 fel, disznófel: zsír, disznózsír; »ná-
 lunk feleket csánnak«: buza-
 kereszteteket. (Talán az oláh
jumētűfesc: felez hatása.)
 fehirgabona: gabona.
 filke, fülke: esti mulatság a jegye-
 sek közt, olyan bucsuzó sirató —
 féle.
 gáz: petróleum.
 gond; gondunkba se vót: eszünkben
 sem volt.
 gömböc: alacsony zömök ember.
 guzsalyos, guzalyos: téli fonóka.
 gyokor: gyakori, sűrű; »gyir füet
 kászálék, gyokor buglyát rakék.«
 hadság: katonaság.
 hely: birtok; vett helyekét: föld-
 birtokokat.
 hitván: beteg, sovány.
 holnap, hódnap, hónap: mensis.
 hovas l. nyomás.
 humály: felhő, humályos üdő: borus
 idő, (vö. homály MTsz. a »?«
 elmaradhat)
 igaz: jog; »Szolomontul kiérték
 népük igazt.« »Vagyon Nagy-
 magyarországon zidóknak iga-
 zik?«
 italos ember: bormegissza ember.
 kacagságba venni: kikacagni.
 karmida, keremida: téglá.
 kápica: szénacsomó; több ilyenből
 lesz a boglya.
 kējmed, kējmed: kelmed.
 kēdves: egy kicsit részeg, itókás,
 pityus; »elkēdvesettem ekki-
 csit«; »meg voltam kēdvesedve
 ekkicsit«.
 kellendős: használó, hasznos; »mi-
 nek kellendős e sok nevezet?«
 Mire való e sok szó, kérdeztek
 tőlem, mikor jegyezgettem.
 kopoc: meztelen (kopasz?)
 kóc, kócocska: 1. szeglet; 2. egy
 darabka hely.
 költész, költészet: költség.
 kulyak: ököl.
 kurta: rövid.
 mēgyán: tér, piac, utcák torkolata,
 tánc hely.
 mēgye: egyházi kerület, egy plé-
 bania fiókjaival; mēgyebíró:
 egyházi, a plébánia templomi
 szolgája.
 —merēglye: egy rudra való széna, $\frac{1}{2}$.
 kis boglya.

mézszye : határ.
 mise, misze : templom Szabófalván;
 tehát: menék misébe, építnek
 misét.
 morzészka : kicsi, csepp; »nem adott
 egy morzészkat és.
 mód : faj; más módú tanács: más
 fajta beszéd.
 móttalan nagy : nagyon nagy.
 morzaút : gyalogút (nagyút : or-
 szágút).
 nádméz : cukor.
 nagyészka : ebben az értelemben is :
 erős, nagyhangú; »nagyészka-
 ban beszélgetek« hangosabban.
 Nagymagyarország : Magyarország
 a csángóknál.
 nagyszeker : göncölszeker.
 napjövet : napkelte.
 napszentület : napnyugta.
 naputánjáró : napraforgó; Szabó-
 falván így emlékeznek már rá :
lapitánjáróm (!).
 nehezessz : terhes, terhelt asszony.
 nevezet : név; »nem tudózik mi a
 nevezettye nekie.«
 nyilván beszél : tisztán, helyesen.
 (Rám mondták.)
 nyomás : »hol esznek johok nyár
 által«, Úgy is mondják : hova.
 »obrazat : ábrázat, arc.
 ocsmány, osmány : rossz.
 olvasó, olvaszó : kaláris, gyöngysor
 leányok, asszonyok nyakába.
 orda : juhturó.
 örökfiú : örökbe vett fiú.
 örökké : mindig; »a kölyök örökké
 rossz.«
 para : dehogy is rézláncocska!
 (Földr. közl. 1888. Ballagi); a
 felületes megfigyelő először erre
 a gondolatra jut, mert ez a *réz
 láncocska* is átfürt parákból-pénz-
 zekből áll. Para általában pénz.*
 paraszt : buta, műveletlen; »testyit
 nőtessze, »eszit parasztissa«.

pészénye, picinye : hus általában.
 pete : férfi szemérme.
 pogán : rossz; »preceptor (pénzbe-
 szedő) pogán ember.«
 porvát : árnyékszék (Ploskucén).
 postahely : 2 állomás közti távolság;
 két postahely : egy állomástól a
 rákövetkező harmadikig való
 földterület.
 rötérácé : árnyékszék.
 ribancossz : rongyos.
 robokuttya (rabokútja) : tejut.
 rusnya : csunya.
 sébess : savanyu pl. ételre mondják.
 suga : csutka; pujsuga : tengeri
 csutka.
 suj : »fenével atyafias.« L. Kalugera.
 szemérem, hogy én elménynek
 páterhez : szégyen.
 szeretetlen : »szeretetlen társal egy
 ágyba fekenni.«
 szérita : szárazság.
 szék : székhely; »e foluba vagyon
 páter széke« : e falu a plébánia
 székhelye.
 - szű, jó szűvel : szívesen, a »köszö-
 nöm«-re mondják. »Jöjjön hsz-
 zánk, jó szűvel fogadom.«
 szültelik : sült galamb, tejfellel.
 tanács : beszéd; (tanácsol : beszél-
 get).
 tág embér : gyenge ember. *szűl* *hoz.*
 télek : a ház összes melléképüle-
 teivel (Szabófalva).
 tér : sík; térség : síkság; természet :
 síkmező.
 tiszt, egy tisztet adni : megtisz-
 telni (borral), megkínálni.
 torta : maradéktésztaból készült sü-
 temény, vakaró féle.
 tunya, csunya : könnyű; »tunya
 énni, nehéz szántász.«
 tűzvasz : acél a kovához meg a
 taplóhoz.
 tyukmony : tojás; lúdytyukmony :
 lúdtojás. *szűl*

* Mutatvány Ballagi A. csángó szógyűjtéséből.

ur: nem ura: nem tud; ujjab példák: (vö. MTsz.) »nem ura fogjon«: nem tud fogni; »mit ura csánnyon«?: mit tud tenni? mit tehet? De többesben is: »nem urunk vala, híjunk más embért«: nem volt hatalmunkban más embert hívni. Sőt Szabófalván így is: nem *urának* jáccanak: nem játszhatnak, nem tudnak játszani.

nagyút: országút.

utonjáró: utas.

vacsora: halottak emlékére való ebéd.

vaszverő: kovács.

vézse: 12—16 éves leány.

víz, feketévíz: feketekávé (Szabófalva); nagyvíz: folyóvíz.

γ) *egyéb beszédrészek*:

bár: akár, legalább; »nincs-e gerdánatok egynek és? bár egyet hozzatok!« »kel bár még két üveg bor, hogy elkedvesedjen.« Ez a jelentése megvolt a bátor: ámbátor-nak; »hadd légyen velőnc egy nehán napokon, bátor czac tiz napig (M. A.: Bibl.

I. 21)«, »mutas bátor csak egyget« (Pethő: Krón. 1344). bézzeg: nagyon; »kicsi lyáⁿka kárika, bézzeg száraz...« »uram, uram teremtöm, bézzeg beteg szeretöm!« bézzeg erősítő, fokozó jelentésére példa a NySz-ból; »te bézzeg iambor vagy« (Born. Préd. 93. b.)

csá: marhahajtó szó: jobbra!; hojsz: balra!

dorc, dorceso, dorcsö: nagyon, igen, gyorsan; »dorcse szierik kezem«: igen fáj; »dorceso menny«; gyorsan menj!

hámárabb: régebben; »hamarább többen óltak csangók!«

honn: otthon; »ittak ök honn is.« igen: nagyon, erősen, gyorsan; »minek mentek olyan igen?«

nono: helyeslő indulatszó (igen-igen, értem-értem).

tova, toa: arra, messze; »vérés az ég toa felé.«

vaj, vagy: de; vaj igen: de igen; oláh jelenhatás és átvétel. Nu ai po-me? *Baiü* (Nyr. XVIII. II, 172.)

h. 2. 748

Oláh jövevényszavak.

Az oláh szavakon látszik meg legjobban, hogy milyen könnyen oláhosodik a csángó nyelv. Leggyakrabban csak a hangsúly miatt változik meg a jövevényszó alakja. — A különös *ã—â* (*î, û*) hangokat magyar beszédben nem igen ejtik a csángók (bár erre is van eset). A szóvégi *ã*-t vagy elhagyják, vagy tiszta *a*-nak ejtik, mint a szó belsején jobbadán. A másik csoport hangjai sokszor jelentkeznek a zárt *ê* hangalakjában. Az *szt*-vel kezdődő szavakat zárt *ê*-vel pótolja meg elől a csángó.

Az itt feljegyzett szavak már meghonosodott oláh eredetű vendégszavak. A múltó szóhasználatokat lehetőleg nem jegyeztem fel. Hiszen akkor közölnöm kellene az egész — oláh szókincset.*

* Természetes, hogy e szójegyzéket Szinnyei »Oláh elemek a magyarban« című dolgozata fonálán állítottam össze. Kihagytam tehát gyűjtésem ama szavait, amelyeket Szinnyei már más csángó közlésekből átvett, de megtartottam azokat, amelyek — a közlőknek itt-ott szinte elkerülhetetlen pontatlansága miatt — más formában kerültek be az alapvető tanulmányba. Kimaradtak továbbá innen ama szavak is, amelyekről az előbbi csoportokban már szólottunk.

árgyilán-magyar: a csángók szemében korcs magyar, erdélyi, ol. *ardelean*.
 árist: börtön, áristom, a forma az ol. *arest* hatása alatt kophatott így le.
 ármesszár, armosszár: csödör, mén, ol. *armăsar*.
 árvona: foglaló, avatópénz, ol. *arvună*.
 baliga: gané, ol. *balegă*.
 bángó, bánka: bankó, bank, ol. *bilet de bancă, bancă*.
 bánica: véka, ol. *banită*.
 bárba: szakál, ol. *barbă*.
 béléndroj: együgyű, ol. *blând*; a Székelyföldön *bélénd, bölénd, bilind*: szelid, jámbor.
 bélénc: övedző a katricán, ol. *bărneț*: száj, nadrágszj; Szinyeinel Rokonföldi és Munkácsi után: *bernice*. Én így hallottam. Így aztán magyarázat se kell hozzá.
 bére: sör, ol. *bere*.
 bézsa, birzsa: bérkocsi, ol. *birjă*.
 blasztamat: buta, ol. *blăstemat*: gonosz, átkozott, de semmirevaló is.
 bojér: földbirtokos nemes, ol. *boier*. (Helytelen dolog a magyar köznyelvben, hogy e szót *bojárnak* ejtik. Az oláh ejtés közelebb van a bojér-hoz, de persze a német *bojár*-t mond.)
 bukateria: konyha, ol. *bucătărie*.
 bucs: bucsu.*
 bunyika: öregasszony, ol. *bunică*.
 butnár: bodnár, ol. *butar, butnăr*.
 cārán: munkásember, vö. ol. *țaran*: paraszt, földműves.
 cēpusa: a szarvazó vége, ol. *țepușă*: karó, tövis, túske.

cigárét: cigaretta, ol: *țigaretă*; Szlavoniában: cigaré Nyr. V:11.
 csérdák: ház előtt való fedett folyosó, ol. *cerdac*: erkély, padlás.
 csibuk: pipafajta, ol. *cibuc*.
 csobán: »melyik johokat őrzi« juhász, ol. *cioban*: juhász.
 dizlegáltan beszél: tisztán. Talán vö. ol. *dislega*: kiold (jelentésfejlődéssel).
 dushman: rosszakaró, ellenség, ol. *dușman*.
 észtrázsa: strázsa, az a néhány ember, aki a falu őrizetére ott-hon marad a primárián, oláh *strajă*.
 észkára: a hol a kocsira fellépnek, ol. *scară*: létra, lépcső, *scară la căruță*: kocsihágó.
 észkutelnik: papi szolgáló, ol. *scutelnic*: szabados; Rokonföldi és Munkácsi szerint ezelőtt *észkutnyenyik* volt. — Tehát a mai alak még közelebb van az olá-hoz, mint a régi. A folytonosan működő, eleven oláh hatás lehet ennek az oka.
 észtat: állam, ol. *stat*.
 észtena: juhakol, ol. *stână*.
 fájin: finom. Nem szabad valami német hatásra gondolnunk, mert ol. *fain*: szép, csinos, gyönyörű (épp úgy, mint a *majsztternál muszájnál* sem.)
 forkál: erőszakol, erőltet: *furca*.
 furkalyica: asztali villa, ol. *furculiță*: vasvilla, asztali villa.
 fustán: katrinca, ol. *fustă*: női alsó ruha.
 garant: szavatoló, »lész te garant érte?« ol. *garant*: kezes, jótálló.
 gaz'eta, zsurnal: ujság, ol. *gazetă*.

* Ámbár NySz. *bolcsó, bulcsó, bulcsu*: — a *bucsu* ez alakja mégis inkább az oláh: *bulciu* 1. népünnep, 2. országos vásár átvételének látszik, mert jelentésében mind e fogalmak benne vannak, s mert ez a jelenség, hogy t. i. az oláhnnyelvi magyar jövevényszavakat oláhos formában használja a csángó, nem éppen ritka; vö. *butnăr*: bodnár, vezető stb.

gerdán: amit a legényemberek viselnek a kalapjukon. Rendesen több sor gyöngy vékony zsinórra fűzve. ol. *gherdan*: nyakék, nyakdísz.*

gologán: egy 10 bányos pénzdarab, olyan mint a régi magyar négykrajcáros; *gologány*-t sose hallottam; ol. *gologan*.

gránic: határ, ol. *graniča*.

grēdinár: kertész, ol. *grādinar*.

grētár: rostély, ol. *grātar*.

grósz: börtön, ol. *gros*: 1. tuskó, 2. tömlőc.

gyēfel: semmiképpen, egy cseppet sem, éppen nem, ol. *de fel*.

gyēlok: ugyanezt jelenti, ol. *de loc*.

gyētód, gyētót (és sohasem *gyisztót* l. Szinnyeieinél Munkácsi után): nagyon, pl. gyētód: kicsi: ol. *de tot*.

gyēputát: követ, ol. *deputat*.

gyērgyina: georgina, ol. *gheorginā*.

háj! hēj! jőjj általában. P. *háj-csak ide*: jer csak ide; többeszámában is: *hējtok* este hēzzánk: gyertek. Így is: *háj! háj!*: mozogj no! egy kettő! ol. *hai*, *haida*: jer, jöszte.

hāmbár: csür, ol. *hambar*.

hārtá: könyv, mappa, ol. *hārtie*: papír? vagy ol. *hartā*: abrosz, mappa?

hēc: gyēplő; Szabófalván: hecék, ol. *hāf*.

hērtyka: papiros, olvasd *hārtie*: papiros a gyakori kicsinyítővel.

hodáj: szoba, és nem juhakol. Tehát a MTszban a »Moldv. cs.« az l. alá teendő, ol. *odae*.

istória: história, ol. *istorie*: történet, történelem.

járópad, pad, pod: komp, ol. *pod*.
jērmárok: vásár, ol. *iarmaroc*.

kēntár: a régi körtés mérték, ol. *cāntar*: mérleg.

kibrity, kibrik, tyibrik: gyújtó, ol. *chibrit***

komandár: temetés után szokásos torféle asztalvetés, ol. *comāndare*.

komona: falu, ol. *comunā*.

koráz: bátorság, az ol. *curagiu* alapján a *zs ~ z*, ill. *zs — z ~ ž* hangváltozás szerint.

kóscár: cifraság a gacán, ol. *cosiča*: hajfonat, hajfonadék.

kósztal: kerül pénzbe, »szok pénzbe kósztal«, ol. *costare* gyökének magyar ragozása.

kót: sing-féle mérték, amellyel a *kótár* (borkóstoló, mérő, eladó ember, leginkább zsidó) méri a bort, ol. *cot*: sing, rőf.

kotyiga, kocsiga: szekér, ol. *cotigā*: kétkerekű taliga. félkocsi.

logodilódzik: jegyet vált vkivel, Szándor ellogodilódzott, ol. *mē logodesc*: jegyet váltok valakivel.

logodna: kézfogás, ol. *logodnā*.

lózsa, lóza: fűz, ol. *lozā*.

mamaliga, maliga: tengerilisztból készült tészta (és nem puliszka), a mely a kenyeret helyettesíti, ol. *māmāligā*.

māmi, māmám, māmád: anya, anyád, ol. *mamā*.

minuta: pillanat, ol. *minutā*.

móriszka: tengeri rosta, ol. *móriščā*: kézi malom, daráló.

musztáca: bajusz, ol. *muštača*.

og Linda: tükör, ol. *og Linda*.

nóta: nem dal, ének. hanem csak az ének zenei része. E jelentés-

* Eredetileg a lányok nyakéke; aztán ezt a szeretőjüknek ajándékozzák.

** Munkácsi *cibrik*-nek közölte. Szinnyeie hibát látott a közlésében. Meglehet, de az sincs kizárva, hogy M. mégis hallotta a *cibrik* alakot, hiszen a *tyibrik* mellett én is hallottam elvéve *csibrik*-et, s így a *cs ~ c* hangváltoztatás szerint élehetett akkoriban *cibrik* is.

- változás az ol. *notă* hatásának tudható be, amely: kóta.
- nyám: rokon; nyámság: rokonság; nyámosom, nyámos vkvel, ol. *neam*: nem, nemzet, rokonság. óka: liter, ol. *ocă*.
- ótáva: második rend széna, ol. *otavă*.
- pacilni: történni s effele: »mit paciltál«: mi történt veled? »úgy paciltam«: úgy jártam; »én és paciltam úgy«, velem is megésett az; ol. *pățimesc*: szenved, tapasztal; *pățire*: élmény, *pățit*: tapasztalt ember.
- pëdurár: erdőkerülő, ol. *pădurar*.
- p'erje: kefe, ol. *perie*.
- piánoz: harmóniumon játszik, ol. *piano*: zongora.
- pitán: máléból meg buzadercéből készült kenyér, ol. *pită*: kenyér.
- plufa: jegenyefa, ol. *plop*.
- plumb: ceruza, plajbász, ol. *plumb*: ólom.
- porond: kavics, fövény, ol. *prund*.
- pón: pávatoll, ol. *păun*: páva.
- primár: előjáró, bíró, ol. *primar*, *primăria*: előjáróság. Tehát Szinnyeinél nem kell a »?«.
- primil: elfogad, kap, megkap: levelet primiltem, ol. *primesc*: vesz, átvesz, kap.
- procáp: ökörszekér rúdja ol. *proțap*: rudtartó, husáng.
- professor: falusi tanító, ol. *profesor*: tanító ember.
- rákja: pálinka, ol. *rachie*: pálinka.
- rekice: füzfa, ol. *răchită*: füz, füzfa.
- rëbusz: rovás a fadarabkán, írásnemtudók még így jegyzik pl. a fuvart; ol. *răbuș* (= *răvaș* < m. *rovás*).
- servát: zsebkendő, ol. *servet*: asztal-, tányér-kendő.
- szëcsála: lókaparó, ol. *șeseală*.
- szekretul: titok, ol. *secretul* a nővel.
- szëmonca: mag, ol. *sămânță*.
- szërma: drót, ol. *sărmă*.
- szkára: lajtorja, ol. *scară*. E szé tehát è-vel megtoldott alakban, és eredeti alakban is át van már véve.
- szohát: nyomás, ol. *sohat*.
- szoknya: férfiruha, ujjas, térgyig-érő daróckabát, ol. *sucnă*.
- sztomák: gyomor »sz'ერიკ e sztomákom«: fáj a gyomrom, ol. *stomac*.
- sztudent: felsőbb iskolai tanuló, »vannak magyar földönd isz sztudentek?« ol. *student*.
- szuba: kályha, kemence, olvasd *sobă*.
- szuperárodik: bankódik, busul, ol. *mă super*: busulok, szomorkodom.
- tábákir: dohánytárca, ol. *tabachieră*.
- táti, tátim: apa, apám, ol. *tată*.
- táva: serpenyő, ol. *tavă*.
- tocsila: köszörű, ol. *tocilă*.
- trëszura: kocsi, ol. *trăsură*.
- trifoly, lócërna: lucerna, ol. *trifoiu*.
- trin: gőzös, vasut, ol. *tren*; és nem mint Munkácsinál: *trinó*.
- tulpán. tulpánka: leánykák tarka, rikitó főrevaló kendője, ol. *tulpan*.
- tyéka: vályu, talán ol. *teacă*: hüvely, tok?
- ulica: utca, ol. *uliță*.
- vákár: tehénpásztor, ol. *văcar*.
- vakcsinátor, oltóka, felcsér: gyermekbeoltó, ol. *vaccinator*.
- vár: mész, ol. *var*.
- vátázzsel: szolgál a primárián, ol. *vătășel*.
- vátáv: a legények vezetője, a tánc rendezője; vátásica (és nem vata-vica), a leányok vezetője, ol. *vătav*.
- vezető: kocsis, ol. *vezeteu*: kocsis, csatlós.

visztyernik (öreg ember beszédéből; így magyarázta: országi bíró), ol. *vistiernic*: adószedő, kincstartó. vlegyika: püspök, ol. *vlädicä*. vojnyik: ügyes, ol. *voinic*: vitéz, bátor stb. zéhár, zahar: cukor, ol. *zähar*.

VI. Szövegek.

Kötetlen szövegek: 1. A déli csángóktól. —

66?

István vajda házassága.

(Nagypatak.)

Ére jövegetett Estyéfán vajda. Kápálgattak. Tiszta leányka közeledett; Kálomkuttyától jött egy kártyacska vizvel ^éedés ápjához. Meglátta, hogy jön vizvel, — meg és állott —, sz kérte, nem adna-e vizet, hogy igyék.

At. ~ 265

»Vaj jó szüvel« — aszonta.

Odaadta, s ivutt belőle, hát béeresztett egy gyürüt a vizecskébe, s ő ment az uttyán elé. Onnat elment az ^éedés ápjához, kápásokhoz. Leültek enni, mikor abbul ittak, mekkapódott a gyürü, mit beleeresztett vót. Asz kérte ez ^éedés apja leánynak:

»Micsida ez? mit csántál?« S asz felelte a leány:

»Nem tudom, nem üszmerem, hogy mi s ki, én felattam bücsületesen, asz kérte, hogy igyék: bétette eszt a gyürüt, nem és láttam, hogy mit tett bé.

»No ^éedés lányom, ki tudja mi leszén.«

Mikor eljött üdeje, a vajda elment ^éedésápjához, s ő csak jó szüvel fogatta.

Aszonta:

»Aggyák elé a gyürüt.« Eléatták. Aszonta:

Immán aggyák a leányt is a keze alá. »Immá^m mennyünk.« Immá^m most arról elment, gazdaságot indittak, templomokat inditak, s egyik csánt egyfelé templomokat, másik másfelé.* Estyéfán vajdáné kettővel többet csánt, mint a vajda.

A forrófalvi csángók eredete.

(Somosska, Klézse fiókja.)

Estyéfán vajda olá vót, osztán egy nagy háboru történt ez országban. A vajda éfju vót, mint ő kegye.** Elállott há féré, éppen idejött... Nagypatak mellett vót egy olá pap, beállott házán csobánnak, mert félt, elvesztik. Ott csobánkodott... Egy korba hazajött a csobán, a páter nem vót honn, preutyásza (= a papné) ételt tett. Estyéfán felírta ^zasztára, itt vót, itt evett. Abból hazajött a páter, meglátta az irást. Ki járt ott? Csak a csobán ett ott. A vajdaság csobán legyen? — abból hír ment Jásba.

h. r. e. w.!

! en!

* A férj az ortodoxoknak, a felesége meg a katolikusoknak.

** Itt rám mutatott az öreg mesemondó.

Körülvette a papot egy ármádia: mutisd meg az irást! Nézzék, aszonygya. Mingyá^m megismerte.

Felfogtak onnan Forrófalára. — Ott vót egy Forró János, annak két szép lánya. A vajda aszonta, addig nem menén, míg egyét el nem viszen. Elvitték a vajdát, szébbe tették az ifiát — nem honn egy se kell. — Felkészítettek ármádiát, egy gyűrüt kapott az egyik lány, avval gazdagságot és.

6. e.

Ugy lett, fiaⁱ leszen olá, leány magyar.

Vajdáné aszonta: »Kegymédnek olá legényeket, nekem magyar legényeket.« Hosztak nyóc magyar legént. Udók után kérdi: mit kívántók, hogy jól szolgáltatok?

»Adna egy morzsa földet, ahol meglegyünk.«

Annak attá eszt a földet. A papok elnyulistálták tőlünk — azér marattunk evvel a morzsával.

Léánykérés Klézsén.

Előbbször melyik legén meg akar házasulni, az a legén, melyik bücsületes, eljő mekkérdi a tisztelendő pátert, hogy meg lehet-e házasulyon; asztánd a t. p. aszonygya meg lehet, ha tud imádkozni. Osztán a legén elmenén egy bücsületes, jó embéréhez osztán az az embér, ha fogaggya, hogy elmenén láⁿ kérni, akkor a legén elmenén haza, s az az embér keres mágának egy toárost, s avval a toárossal elménnek oda, hol ő monta, hogy aszt a lányt kérjék meg nekie.

Oszt ott: »Jó estét aggyon az Isten.«

8. — »Isten hozta magikat és.« *(A. magának + 2. 2. 2. 2.)*

Osztán mekkérdi a gazda: »Miféle futó, fáradó emberek magik?

»Mik jöttünk egy tanácsot kérjünk a gazdától.«

6. e. — Akkor a gazda mekkérdi: »Nocsak meg lehet, miféle az a tanács?« Osztán zemberek monygyák: »Nekünk vagyon egy legényünk, s jöttünk, hogy kérjük neki e lányt... Immáⁿ lássuk, eljön-e a lány mük legényünk után?«

Akkor az embér gyodát nem monygya, hogy adom, ha oda is akarja adni. — Oszt onnat, ha oda akarja adni, ad jó tanácsot, s oszt még tanácsolnak egyiket-másikat, s osztán azután az embérnek ha jó kedve lesz, szereti a legént, még meg és tiszteli ököt.

Onnat elbucsuznak, s azutá^m mikor jönnek el, akkor e lány kijő utánnik az ajtóba, s osztá^m mekkérdi az eszésebb láⁿ kérő, hogy note, szereted a legényünköt, mert apád jó tanácsot adott! Akkor ő, ha szereti legént, megmonygya: »^een igen,« osztán akkor mënnek második este és biszvásan oda.

Harmadik este csak elménnek mégésment, osztán akkor, mikor végeznek, hogy immán no odaggya z^apa és, — a lány ül akar a sutuba, akar az ágyba — akkor osztán csak elmenén a láⁿ kérő s megfogja kezit, s onnét eléhuzza, s osztánd akkor kezét ad a lány a ház közepibe a kⁱerőnek. Osztán azontúl hoz egy tál gyiót, vaj mogyorót, osztá^m még mincsak abból megtörnek, s

hogy megtarcsák magikat, hogy me ne nezzik kuzskáját, sz ki ne csánnyák, az miánt igazik nem lehet legyik.

Sze attultátul megettik a n'epék az igazikat, amind a varjuk a miszójiket.

Hát a cigányoknak miért nincsen templomuk?

Minden nemzét észvegyült, hogy hitekét vegyenek, sze a cigán isz észvegyült, hogy hiteket felvegyenek, sze miszékét emelyenek. — Moszt ók felvették ^zolá hitet, ^zután észvegyültek magikra.

Nagy Bolubász mondotta, hogy csánnyák meg e miszét kőből. Akkor mászikok szóltak, ke nem lehet, m'ert e kő mocsigájul meg, sze még e világ, nem lesz szépen.

Okkor mász szóllott, hogy csánnyák meg fábul, m'ert könnyebb, s csunyábbban (könnyebben) csánódik meg.

Okkor felszöktek mászikok szájikval, ke nem lehet, mert o doszko érothod, sze miszójik elpusztul.

^zUtán mász mondotta, hogy csánnyák meg szajtból, hogy gyet ver e szél, folyon a vāja, gyet ver e d'ér, folyon a szaolya (savója).

Okkor minygyán akarták, sze felfogatták annak t'ánácsát. Megcsánták. Míg elülnétt megcsánták, hátulnétt megettik. Attultátul nincsen varjuknak miszójik.

Miből lett ^zolá hit?

Ment az Isten Szemp'etervel ^zuton. Szemp'eter montán:

»Minden hitet megcsántunk, csak még olá hitet nem;« sze kérte, valyon miből lehet csányógyék.

Okkor az Isten megakadott a lábábal egy lóbaligába, sze mondéttán: »Imma^m belüled olá termeggyik.«

Attul huzakodik ^zolá.

Versek: 1. A déli csángóktól.

Bogdánfalva.

En istenem be vig vótam ezelött
Még a rózsám szétált a kapum előtt;
De már immán nem vagyok:
Megharagutt az átkozott s elhagyott.

Haggyon is el, haggyon is el, nem bánom,
Akadok én szeretőre a nyáron,
Szeretőre, szeretőre de jóra,
Ki elviszen a bánatról a jóra.

Istenem, istenem, szerelmes istenem,
 Hogy kel ez világot buval eltöltenem!
 Szeretetlen társal egy ágyba fekenni;
 Mikor megölelem karjaim zsibbodnak
 Mikor megcsókolom könyveim csordulnak...
 Istenem, istenem, szerelmes istenem,
 Hogy kel ez világot buval eltöltenem!

Egy esztendő, kettő buval és eltelik,
 De ez örök világ soha el nem telik...
 Tenger az éccaka, nincs ki elaloggya...
 Gyászba jez én szívem, nincs ki vigasztalya.
 ... Ki gyász alá tette, meg és vigasztalya.

Né hol kerekedik egy fekete holló,
 S a fölött jár vala egy fekete madár...
 Ály meg madár, ály meg, ne zavard vizemét
 Hagy igyam belőle,
 Írjam levelémét apámhoz s anyámhoz...

*

Ményecske, ményecske,
 Megmondám ez észte,
 Ne menny e cserjeszbe,
 Mer megmar ekkigyó
 Szerelem képibe.

*

*Hajlodozik nádszál, zérég e levele
 Az én iryimmnek meg nem ál a nyelve...
 Este lefektikben fejk alá tesznek,
 Rigvel felkeltikben nyelvük alá vesznek,
 Nem engedi isten, hogy elveszesszenek.

Könnyebb kősziklának lágy éasszé válni,
 Mi nehéz e testnek lélektől megválni,
 Ez igaz léleknek kárhozatra menni,
 Mi nehéz e testnek lélektől megválni
 Min kiet édes szünek egymástól megválni.

*

Hégyen, földön járogatok vala,
 Virágécskát gyűjtögetek vala,
 Csincsecskébe csincselgetem, vala...
 Lányok, lányok jó lány baráttyai,
 Héjtok este hézzánk guzsalyasba,

* Minden sor ismételve.

Kösséték meg hugom koszoruját
 Ágból, bogból liliomból
 Tiszta veres gyergyinából...
 Jobb ága a jobb vállomra hajlik,
 Bal ága a bal vállomra hajlik,
 Levéle az ölembe hull
 Virágja kebelembe hull,
 Vig illattya vig szüemre száll...

*

Hej páva, hej páva, császárné pávája...!
 Ha én páva vónék, tolvamot hullatnám,
 Szép lányok felgyütnék
 Sz e filikhez szurnák...

Luzi Kalugera.

Vörös az ég toa felé
 »Szeress ingém édes rózsám«.

„Szeretnélek, de nem merék
 Szeretőd van, s attól félek.“

»Vagyon bizon tizenhárom
 S tíz elhagyott, maratt három
 S avval megérem a nyáron.«

„Árok, árok, sendés árok,
 Én többet hézzád nem járok.“

Azt is bánom, akit jártam,
 Dzsenge lábom fárasztottam,
 Én magamot hirvasztottam.“

*

Én vagyok a mónár legén,
 Én járok a víz tetején,
 Én fogom az araⁿhalat.
 Édésemmnek legjobb halát.

Tunya apró halat fogni.
 Nehéz szálkától megenni,
 Tunya szeretőt tartani,
 De nehéz tölle megválni.

*

Felsütött a nap a sikra,
 Mind utánnam járnak sírva.
 Utánnam ne járjon sírva,
 Katonának vagyok írva.

Katonaság nem busulom,
 Csak apám s anyám sajnálom,
 Sok szép gyermekeim szánom.

Katonának nagy a híre
 De keserű a kenyere.

*

Ez az este és eljőve
 S én szeretöm el nem jöve...
 Vaj nem szeret, vaj nem lehet.
 Vaj mász szeret, ehe lehet.

Aggyon is az isten neki,
 Szébbet jobbat mind én vótam...
 Mek kel monygyam szeretömnek.
 Ne tarscon öngem csufjának,
 Szereteje bolondzsának
 Csiznabeli kapcájának.

Van köké^ofa, nincsen rajta,
 Van szeretóm, nincsen haszna ...
 Nincs köké^ofa, s vagyon rajta,
 Nincs szeretóm, s vagyon haszna.

*

Edés anyám gyöngén nevelt ingemét,
 Mer nem tudza az én bus életemét,
 Mer ha tudná az én bus életemét,
 Éjjel nappal siratgatna ingemét.

Edes anyám postán küdött levelét,
 Dzseré haza édés fiam, ha lehét,
 Haza mennék édés anyám — nem lehét,
 Hónap rigvel megsiratom, s ugy lehét.

Edés anyám áljon ki kapujába
 S meglát ingem ez katona gunyába,
 Edés anyám pénz vagyon a zsebembe,
 Ára kérem, markojjon ki belőle.

Dzsiófából csinátasson koporsót,
 Arany szögvel írja rivá a jajszót;
 Edés anyám Kosutcucár nem leszék
 A csákómba kakastollut nem teszék.

*

Szeretlek, szeretlek, mint a lány kenyeret,
 Még a templom földjén éssze nem eskitnek ...
 A titkon szerelem fél az árulástól,
 Minkét és édésem tiltanak egymástól.

Versek : 2. Az északi csángóktól.

Ploskucén.

Cserébingó levele,
 Le patakon le, le, le
 Szeretóm elejibe
 Hogy ülyek az ölibe,
 Mind a galamb fészkiye...

Aggy egy csókot sz én egy mászt,
 Hod ne feletsük egymászt.

*

Kⁱet pár csók nem a világ ...
 Kettót hármát fordulék
 Tizenkettőt csókolék

Árva silyán ker mellett,
 Sz az én párom mász mellett ...
 Árva silyán koszoru,
 Sz az én szüvem szomorú.

*

Halászkok, halászkok,
 Ha nem fogok egyebet:
 Veresszáju gécegét.
 Hát a géceg mit eszik,
 Ha barkába béteszik?
 Ha nem eszik egyebet:
 Szerelemfü levelet.

*

Szerelem, szerelem, átkozott szerelem
 Mért nem terméttél volt minden fa tövibe,
 Gyófa levelibe,
 Hosz szakasztott volna minden szegin legin.
 Én is szakasztottam, sz el is szalasztottam,
 Sz még szakasztanék
 Ha jóra tálálnék.

Gyír füet kászálék,
 Gyokor buglyát rakék,
 Minden buglya mellett
 Két pár csókot kapék...
 Vedd fel a villába,
 Hajcsd fel a buglyára.

Verses játék.

A) Kérdés: Járok egyedül, félék egyedül...
 Kit acc nekém királybiró
 Kiel Bécsbe* mennyék
 Zöld fának árnyékába, kiel beszélgesszék?

B) Felelet: Pl: Györgyivel.

A) Nem szeressük, nem kedveljük, nem.
 Csuf ő maga, csuf gunyája,
 Tetves dolobántja,
 Bongollya kalapját csipke bongos tóvel.

B) pl: Józsisval:

A) Asz szeressük, asz kedveljük, aszt.
 Szép ő maga, szép gunyája
 Gyöngyös dolobántja.
 Kötük, kötük bokkrétáját
 Fehér liliomval,
 Bongolya kalapját cifra bongos tóvel.

*Töredékek Szabófalváról.***

Egy, kettő, hórém*** n'egy,
 Paraszt Iszván m'ere m'egy?

*

Öste vagyon, fend a nap,
 Törökország messzē vagy,
 Zén szeretóm benne vagy.

*

* Talán: bécs? — nem tudom, ők se tudták.

R.

** Itt már a nóták is oláhok; e töredékekre is csak homályosan emlékeztek, s a legtöbbjét maguk sem értették már.

*** Csak e rimpárban így. Versben elszigetelt ősrégi alakot sejtünk benne, mint néhány egyéb alakban is, amely már a közbeszédben náluk sem használatos. Pl. *evik, ivik*.

Kihágék é nagy hedre...
Zöld özördő zöld e fű,
Szeretőmnek fejr bü.

*

Sipke bokor leveledzik,
Én szeretőm heveredzik.

*

Uram, uram teremtőm
Bezzég beteg szeretőm.

Pánkot szütik, nem evik (!)
Bort hoztotok nem ivik.

*

Uram, uram gyógyizs meg
Fél órára nyohoz meg.

*

Három sillag az égbe,
Mind így járunk e hétbe.

Kurjantások a hórában (tánc vasárnap).

Hip-hop dërukláb
Fut a kusa mezitláb.

*

Eli isz, szö hátra isz,
Kettën, kettën gyermekik.

Ha bójól Szobofalába,
Még e vén csuk isz pujka.

*

Tüske, tüske Péter bás,
Hol háltál te keskékvel?